

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za orijentalnu filologiju

Katedra za turski jezik i književnost

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Tema:

Feminističko čitanje romana *Čudne misli u mojoj glavi* Orhana Pamuka

Mentorica:

Doc.dr. Alena Čatović

Studentica:

Emina Čevapović

Sarajevo, juni, 2019. godine

Sadržaj:

1. Uvod	3
2. Kratak sadržaj	5
3. O piscu i njegovom opusu	8
4. Feminističko/rodno čitanje romana	10
4.1. Obrada ženskih likova u romanu	15
4.1.1. Rajiha – Mevludova supruga	17
4.1.2. Samiha – Ferhatova supruga	19
4.1.3. Vediha – Korkutova supruga	22
4.1.4. Neriman	26
4.2. Muško – ženski odnosi u romanu	27
4.2.1. Zaključivanje braka	39
4.2.2. Patrijarhat i feminizam u romanu	42
4.2.3. Žene u gradskim područjima	44
4.3. Historijski kontekst	46
5. Zaključak	49
6. Literatura	51

„Čudne misli u mojoj glavi,

Osjećaj da ne pripadam ni tom vremenu,

Ni tom mjestu...“

1. Uvod

Od njegovog nastanka do danas, feminizam je inkorporisan u sve pore savremenog društva, i može se sa sigurnošću reći da se ne radi o jedinstvenom teorijskom i kritičkom stavu. Postoje različita mišljenjakada je u pitanju ova sfera književnog djelovanja. Sa jedne strane postoje žene koje pišu sa većom ili manjom dozom feminizma uključenog u njihov rad i djelovanje, a s druge strane postoje i pisci koji u svoje stvaralaštvo inkorporišu elemente feminizma.

Kao jedan od pisaca koji bi se mogao navesti kao poznavalac feminističke teorije i kritike koji u svoja djela na kontraverzan način unosi elemente koji bi mogli intrigirati feminističku teoriju XXI stoljeća jeste svakako Orhan Pamuk.

On kaže: „*Historija je za mene izvor romantičnih slika i mračnih strana ljudskog duha*“. Veliki zaljubljenik u historiju Turske, Orhan Pamuk napisavši svoje pretposljednje djelo *Čudne misli u mojoj glavi* ostavio je poseban trag ne samo u turskoj kulturnoj sceni već i u svjetskoj. Roman *Čudne misli u mojoj glavi* koji je predmet ovog stručnog rada ocijenjen je od strane književne kritike kao jedno od najboljih djela ovog nobelovca. Ono što je posebno zanimljivo jeste vremenski kontekst Istanbula u periodu od 1969. do 2012. godine u kojem se odvija radnja romana i život likova, posebno Mevluda Karataša kao glavnog junaka. Kritika turskog društva kod Pamuka ne izostaje tako da se kontraverzna razmišljanja i stavovi u odnosu na tursku tradiciju i običaje nameće u svakom dijelu knjige, između ostalog kao i u svim njegovim romanima. On kao pisac, prije svega, a zatim i novinar, te nesuđeni slikar, ali onaj koji oslikava živote drugih ljudi, situacije i prilike ima hrabrosti reći uvijek i prikazati sve onako kako on to doživljava. Brojne teme nameću se kao predmet rasprave i analize kada je u pitanju ovo iznimno zanimljivo djelo pomenutog pisca.

Orhan Pamuk je pisac koji preferira višeglasje u romanu. Naime, roman je koncipiran kao skup više priča, puzzle koje se spajaju u jednu cjelinu. Sličan književni ustupak prisutan je i u

njegovom romanu *Tiha kuća*. Djelo *Čudne misli u mojoj glavi* je jedinstveno po mnogo čemu. Što se tiče vremenskog okvira, nadinamičan način prikazuje Istanbul u različitim vremenskim periodima, što se ne bi moglo okarakterisati ni hronološkim kazivanjem niti retrospekcijom.

Pamuk je želio dati i dramski karakter ovom djelu kroz veoma zanimljiv način pripovijedanja. Naime, navođenje imena likova koji će se pojaviti i govoriti u određenom trenutku čini ovaj romantični, historijski roman, posebnim.

Poseban fokus se stavlja na pitanje žena, muško-ženskih odnosa, a sve to kroz predrasude i različitosti u sistemima vladanja koja su se mijenjala na području Turske.

Jedinstveni Pamukov opus referira i na autorov život kao i na mnogobrojne historijske činjenica i opise istanbulskih ulica, te svakodnevnog života u Turskoj. On je jedan od rijetkih pisaca koji daje različite izjave, opisuje i najsitnije detalje turskog društva, iznosi prednosti i mane bez ustručavanja, ne bojeći se da li će to nekome odgovarati ili ne.

2. Kratak sadržaj

Radnja romana *Čudne misli u mojoj glavice*omaje kompleksna, te započinje dolaskom glavnog junaka priče Mevluda u Istanbul. Pisac u prvom dijelu odmah referira na to da se radi o stvarnoj priči te sugerira čitatelju da će tok pripovijedanja biti drugačiji u odnosu na uobičajene forme koje se koriste u savremenim romanima. Pamuk tako pobuđuje znatiželju i pažnju već u prvim recima ovog neobičnog romana i priče o Mevludu Karatašu.

U prvom dijelu u fokusu je jedan veoma važan događaj koji je za sigurno usmjerio živote više likova u ovom romanu, kako glavne ličnosti, Mevluda Karataša, tako i ostalih ljudi koji su obilježili njegov život. Naime, roman započinje opisom „krađe djevojke“, ali ne bilo kakve, već ljubavne priče sa veoma zanimljivim zapletima, preokretima i raspletima. Mevlud je svoju voljenu, Rajihu (ili barem onu za koju je mislio da se zove Rajiha), prvi put vidio u Istanbulu na vjenčanju svog rođaka. Rajiha je poticala iz sela Gumuşdere. Ona je bila mlađa sestra supruge Korkuta, Mevludovog rođaka i prvi put je došla u Istanbul na vjenčanje svoje sestre.

Mevlud je iz sela Džennetbunar došao 1969. godine u Istanbul gdje se školovao i postao ulični prodavač boze i jogurta. U Mevludovom sazrijevanju veliku ulogu ima i srednja škola Atatürk u kojoj se neprestano događaju klasna i ideološka previranja.

Mevlud dolaskom u Istanbul zatiče mnogo različitih situacija i svjetova između dva istanbulska brda, Kultepea i Duttepea. Zanimljiva historijska činjenica koju je Pamuk naveo u ovom kontekstu jeste da se u vrijeme dolaska Mevludovog oca, Mustafe i njegovog amidže Hasana, 1963. godine na ovim brdima gradile nekretnine bez tapije. Pravni sistem u tom vremenu nije bio dovoljno regulisan te bi onaj koji je prvi stigao sagraditi kuću i dobiti tadašnju potvrdu, bio siguran u svoje vlasništvo nad kućom. U samim počecima braća Aktaš su bila složna, međutim sa godinama situacija se promijenila. Svojevrsnu metaforu predstavljaju ta dva istanbulska brda, odnosno - metaforu političkog suparništva, metaforu sukoba dvojice braće koji vremenom postaju rivali.

Mevludova porodica se nastanila i ostala u Kultepeu, dok su se Hasan i njegova porodica preselili na brdo Duttepe u kuću koju su skupa gradili. Dominantna ličnost koja se pojavljuje jeste Hadži Hamid Vural koji predstavlja religijsku i političku moć na tom području. Međutim, načini života na oba brda su slični. Kultepe je bilo brdo na kojem religijske

vrijednosti nisu dominirale kao na drugom brdu, i mjesto okupljanja ljevičara. Ipak postojale su sličnosti jer su desničari s Duttepea dane provodili u kafani nakon što završe poslove za Hadži Hamida Vurala, kao i ljevičari na Kultepeu. Dok je desničarima vlastita nacija bila životni ideal, ljevičarima su to bile Rusija i Kina. I Kultepe je imalo svog vođu poput Hadži Hamida Vurala, a to je bio Laz Nazmi.

Razlike u pogledu na svijet očitovale su se i u odnosu prema ženi. Naime, glavni ženski likovi u romanu su tri sestre. Najstarija Vediha se udala za Korkuta, Hasanovog sina, Samiha, najmlađa i najljepša kćerka Abdurahmana, udala se za Ferhata, a Rajiha za Mevluda, glavnog lika romana. Dok Vediha i Rajiha žive konzervativnim načinom života što je i dan danas slučaj u nekim manjim sredinama u Turskoj, Samiha živi mnogo slobodnije, izlazi iz kuće i radi. Pamuk ovdje prikazuje položaj žene u turskom društvu što se svakako može primijeniti i na današnje prilike. I u jednom i u drugom slučaju osjeti se doza patrijarhata, negdje u većoj, negdje u manjoj mjeri, ali to je ono što čini tursku tradiciju i povezivanje vjerskog svjetonazora sa načinom života. Razlika između ženskih likova očituje se u onome što propagiraju Rajiha i Samiha, odnosno ideologija kojoj se priklanjaju te način života koji biraju za sebe.

S jedne strane u romanu se susrećemo se sa političkim previranjima i prilikama koje je opisao Pamuk, a s druge strane nailazimo na porodične odnose i ljudske sudbine. Zbog vlastitih problema Mevlud, glavni junak, sreću pronalazi u obilascima Istanbula, gdje prodaje bozu ili pilav i na taj način odlazi u neki drugi i bolji svijet te nadilazi sve razlike i granice koje se javljaju u njegovoj porodici, društvu i državi. Jedino tada Mevlud se osjeća slobodno i smireno.¹ Baš iz tog razloga kad god je radio u zatvorenim prostorima osjećao je nemir i čežnju, potrebu za otvorenim, slobodnim prostorom. Mevlud je poput ptice bio sretan, samo na slobodi, onaj unutarnjoj prije svega. U jednom momentu on će naslijediti posao svog oca i prodavat će bozu, te će se na neki čudnovat način sroditi sa gradom Istanbulom.

Kao i svi turski mladići, Mevlud je imao obavezu služenja vojnog roka o čemu detaljno piše Pamuk. Za vrijeme boravka u vojsci, njegov otac je preminuo i on je došao na dženazu, susreo

---

¹ „On taj grad nije doživljavao kao mjesto sagrađeno prije njega u koje je on pristigao. Sviđalo mu se da o Istanbulu razmišlja kao o ljepšem, čistijem i modernijem mjestu u budućnosti, građenom u vrijeme dok je on živio u njemu. Volio je stanovnike zgrada, starih pola stoljeća, s visokim stropovima, grijanjem i liftovima, napravljenim dok je još on bio na selu, dok se nije još ni rodio, i nikada nije zaboravljao da su se ti ljudi prema njemu mnogo bolje ophodili. No bio je svjestan da je on u tim starim istanbulske zgradama još uvijek stranac.“ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015.

se sa mnogim poznatim ljudima. Mevlud se oženio Rajihom bez obzira na to što su pisma bila upućena Samihi. Dugo godina je živio sa njom u centru Istanbula, bili su sretni sa svoje dvije kćerke koje su unosile mir i radost u njihovu kuću. S vremena na vrijeme mučila ga je misao o Samihi, budući da su često dolazili do uznemirujućih saznanja o njenoj sudbini. S obzirom da je Samiha, kao najmlađa kćerka i sestra, ostala jedina neudata, Mevludov rođak, Sulejman zainteresirao se za nju. Neko vrijeme su se upoznawali i izlazili zajedno, međutim Samiha je željela nekoga koga bi mogla voljeti. Nije htjela da drugi odlučuju i određuju njenu sudbinu. To je i bio razlog njenog bijega sa Ferhatom. Ferhat, kao fakultetski obrazovan čovjek, bio je dobro stituiran i oni su također živjeli u Istanbulu. Kriomice tri sestre su se sastajale kod Rajihe i povjeravale se jedna drugoj. Uporedo se u ovom romanu opisuje više životnih priča, tako da čitaocu nije lahko retrospektivno kazivati o svim momentima koje Pamuk opisuje.

Nakon što je Rajiha umrla, Mevlud je ostao živjeti sam sa svojim kćerima. Ubrzo nakon toga, jedna od kćerki se udala u Izmir i tamo nastavila živjeti sa svojim mužem. Druga kćerka se udala poslije za sina istanbulskog taksiste sa kojim se Mevlud volio družiti pod stare dane. Samiha je živjela sa Ferhatom u kući, dok ih poslovne obaveze i dugo izbivanje iz kuće nisu zauvijek rastavili. Ferhat se krišom zaljubio u jednu ženu koju je upoznao prilikom naplate računa elektrodistribucije, međutim nikada nije saznao gdje živi. Ferhat je ubijen, a nikad se nije saznalo kako.

Mnogo godina poslije, Samiha i Mevlud su se vjenčali, uz podršku cijele rodbine osim njegove kćerke koja se udala u Izmir, koja je smatrala da je to izvanvremenski. Samiha i Mevlud su živjeli zajedno sa porodicom Aktaš u velikoj zgradi koju je izgradio Hadži Hamid Vural. Knjiga završava opisom proslave Kurban Bajrama i cjelokupne atmosfere u ovim porodicama.

Jedinstven roman o tri porodice i mnogo više ljudskih sudbina, veoma maštovito i slikovito je opisao Nobelovac Pamuk želeći prikazati turske običaje, tradiciju i svakodnevicu, kroz primjese historijskog i političkog konteksta.

Kao kratak sadržaj romana može se uzeti kretanje glavnog lika Mevluda, kroz njegova putovanja: prvenstveno dolazak sa sela 1969. godine u Istanbul, nastanjivanje i prilagođavanje novim situacijama i svjetovima između različitih brda, različitih prilika i klasnih i političkih, na kraju i porodičnih, zatim život u Duttepu, a potom ženidba sa Rajihom, srednjom kćerkom starog Abdurahmana, njihov bijeg, život u Istanbulu i ljubavna priča između ovo

dvoje ljudi. Sljedeći period u njegovom životu obilježili su gostionica Bimbon, zatim Udruženje i parking u kojima je radio, a potom njegov životni put završava ženidbom sa Semihom, najmlađom Abdurahmanovom kćerkom i lutanjima istanbulskim ulicama.

3. O piscu i njegovom opusu

Orhan Pamuk je jedan od najkontroverznijih pisaca posljednjih godina. Rođen je 1952. godine u Istanbulu i ono što ga je, između ostalog proslavilo jeste Nobelova nagrada za književnost koju je dobio 2006. godine. Također, jedan je od najpoznatijih savremenih turskih pisaca upravo po svojim izjavama i hrabrim komentarima koje izjavljuje ne plašeći se osuda javnosti ili politike.

Kritika ga smatra postmodernim književnikom, a djela su mu prevedena na više od šezdeset jezika i prodana u preko trideset miliona primjeraka. Pamuk je zbog svojih izjava da je nad Armenima u Turskoj izvršen pogrom i da se slično dešava i sa Kurdima došao u sukob sa turskom državom. Protiv njega je 2005. godine podignuta optužnica, a nacionalistički i fundamentalistički krugovi su ga optužili za izdaju. Sudski proces je, pod pritiskom svjetske javnosti, okončan oslobađajućom presudom.

Odrastao je u istanbulskoj četvrti Nišantaši, u porodici koje liče onima kakve opisuje u svojim romanima *Dževdet-beg i njegovi sinovi* i *Crna knjiga*. Nišantaši se zapravo spominje gotovo u svakoj njegovoj knjizi što predstavlja direktnu poveznicu između njegovih djela i vlastitog života, uspomena i neprikosnovene ljubavi prema turskom duhu, historiji i kulturi. Nakon završene gimnazije studirao je arhitekturu, ali se u međuvremenu opredijelio za novinarstvo i upisao se na Institut za novinarstvo Istanbulske univerziteta, gdje je i diplomirao 1976. godine.

Izdavačka kuća *Milijet* dodijelila mu je 1979. godine nagradu za rukopis prvog romana *Dževdet-beg i njegovi sinovi*, koji je objavljen 1982. godine, a godinu dana kasnije dobio je prestižnu nagradu koja nosi ime slavnog turskog pisca Orhana Kemala. Iste godine objavljuje drugu knjigu pod nazivom *Tiha kuća*, koja govori o tri generacije jedne istanbulske trgovačke porodice. Godine 1984. taj je roman, preveden na francuski i dobio je

nagradu *Madarali*, a 1991. i Nagradu za evropsko otkriće². Historijski roman *Bijela tvrđava* opisuje vezu između mletačkog roba i njegovog turskog gospodara. Kroz ovo djelo Pamuk je stekao popularnost i izvan granica Turske. Djelo koje svakako treba spomenuti jeste *Crna knjiga* koja predstavlja jednu veoma složenu pripovijest i smatra se jednim od najpopularnijih romana savremene turske književnosti. Na izrazito veliko interesovanje, kako u Turskoj tako i u inostranstvu, naišao je njegov historijski roman o životu i umjetnosti osmanskih majstora minijature u kasnom šesnaestom vijeku pod naslovom *Zovem se crvena*, koji je objavljen 1998. godine, a 2003. godine autoru je priskrbio nagrade kao što su *International IMPAC Dublin Literary Award* i *Prix Médicis étranger* 2005. godine.

Godine 1998. Pamuk je, praveći izbor iz svojih bilješki koje je vodio od rane mladosti zajedno sa do tada neobjavljenom pripovijetkom "*Gledanje kroz prozor*", objavio svoje odabrane tekstove, eseje, novinske članke, kritike, reportaže i putopise u knjizi pod naslovom *Druge boje: izabrani spisi i jedna pripovijetka*. Godine 2002. objavio je roman *Snijeg*, a 2003. knjigu tekstova posvećenu rodnom gradu – *Istanbul: uspomene i grad*. Dobitnik je Nagrade za mir knjižara Njemačke (*Friedenspreis des Deutschen Buchhandels*) za 2005. godinu. Godine 2006. dodijeljena mu je Nobelova nagrada za književnost. Iste godine odlikovan je francuskim Ordenom viteza reda umjetnosti i književnosti, te medaljom Univerziteta u Vašingtonu (*Distinguished Humanist Medal*), koja se dodeljuje naučnicima i umjetnicima za vrhunska djela i hrabrost.

Devedesetih godina na području Balkana vladali su nemiri, ratovi koji su podigli prašinu ne samo na području Jugoslavije nego i šire uticali ne samo na život građana, nesigurnost i nemir koji je prizilazio iz stalnih sukoba, već je to itekako utjecalo i na kulturu. Upravo djela velikog Nobelovca Orhana Pamuka su bila čist pokazatelj takvih isprepletenih odnosa i problematike koju oni nose sa sobom. Prijevodi na bosanski, srpski i hrvatski jezik su pokazali da je književnost u svemu mnogo povezana sa postojećom političkom situacijom na određenom prostoru.

Pa tako Čaušević i Ušumović navode: „*Svi prijevodi objavljeni u hrvatskoj nakladničkoj kući Vuković & Runjić iz Zagreba, koja je inicirala prevođenje Pamuka u zemljama nastalim nakon raspada Jugoslavije, izašli su naime i kod uglednog sarajevskog nakladnika Buybooka, s drugačijim grafičkim uređenjem, ali bez promjena u samom tekstu, ili pak s minimalnim*

---

²*Prix de la decouverte europeenne;*

*leksičkim intervencijama. Isti tekst, se međutim, smatra u Hrvatskoj prijevodom na hrvatski jezik, a u Bosni i Hercegovini prijevodom na bosanski jezik.*³

Česte rasprave oko pitanja postojanja i opstojanja jezika, razlika i sličnosti među ovim jezicima su postale uobičajen način stvaranja političkog pritiska na vladajuće elite, stvaranje nemira u građanstvu ili najkraće rečeno, jezik je danas postao sredstvo kojim se postiže cilj vladajućih. Tako je bilo i sa Pamukovim djelima na neki indirektan način. Njegovi prijevodi su bili predmet žestokih polemika.

Kako u Bosni i Hercegovini, tako i u regionu, Pamuk je definitivno jedan od najčitanijih pisaca turske književnosti. U Hrvatskoj na primjer, mali je broj prevoditelja sa turskog jezika. Neki se opredjeljuju na prevođenje samo Pamukovih djela, a neki prevode i djela drugih turskih pisaca.

*„Godine 2006. Orhan Pamuk dobiva Nobelovu nagradu i u vrhu je prodaje sa čak tri svoja naslova: na prvom mjestu je Snijeg, na drugom Istanbul, a na petom Zovem se Crvena. Po ukupnoj prodaji u 2007. godini Zovem se Crvena je na četvrtom mjestu, na petom je Istanbul, a Snijeg na jedanaestom.*⁴

4. Feminističko/rodno čitanje romana

Feministička kritika ukazuje na to da rješavanjem problema odnosa prema ženama - ponižavanja, ograničavanja slobode, izražavanja, individualnosti, omalovažavanja inteligencije i sposobnosti, općenito vrijednosti njihove egzistencije, otvorila bi se posljedično i rješenja za probleme velikih nezapadnjačkih grupa drugačijih etničkih, vjerskih, kulturnih i rasnih obilježja gdje su ljudska prava još ozbiljno ugrožena, a pogotovo ona koja bi trebala pripadati ženama.

Feministička književna kritika nije jedinstvena disciplina jer pripada novim književnonaučnim disciplinama čije je glavno obilježje mnogostrukost mišljenja i isprepletanje metoda. Definiciju nije moguće ponuditi, jer podjela i definicija feminističke književne kritike i književne prakse ima puno, tj. onoliko koliko i teoretičara i književnika

---

³Čaušević E., Ušumović N., „*Turska književnost u hrvatskim prijevodima (1990. – 2013.)*“ Str. 97.

⁴Čaušević E., Ušumović N., „*Turska književnost u hrvatskim prijevodima (1990. – 2013.)*“ Str.104.

koji se njome bave, što dokazuje njezinu raznolikost. Oblikovala se sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća da bi ponudila novo specifično tumačenje sve većem broju ženskih tekstova, ali i da bi istražila nevidljivu tradiciju ženskog književnog, filozofijskog i kulturnog stvaralaštva.

Postoje različite grane feminističke kritike koje se temelje na psihoanalitičkoj, marksističkoj, poststrukturalističkoj, postkolonijalnoj, dekonstrukcijskoj, kulturalnoj, *queer* teoriji, a postoji i podjela feminističke teoretičarke Toril Moi. Ona feminističkom pristupu književnosti daje nacionalnu notu te izdvaja francusku feminističku teoriju i angloameričku feminističku kritiku. Ova podjela prije predstavlja dvije intelektualne tradicije i nije toliko obilježena geografskim ili nacionalnim odrednicama autorica koje ih predstavljaju jer se u francusku feminističku teoriju ubrajaju i autorice engleskoga govornog područja i obratno.

Kako sama Toril Moi kaže u svojoj knjizi „*Seksualna/tekstualna politika*“ primarni cilj feminističke kritike je uvijek bio politički, ona teži razotkriti, a ne ovjekovječiti patrijarhalne prakse. Primijenivši ovaj iskaz na Pamukovo djelo, jasno se mogu uočiti crte feminističke kritike koje su utkane u njegovo djelo „*Čudne misli u mojoj glavi*“.

Pamuk kroz ovo književno djelo isprepliće različite političke situacije koje su se u tom vremenskom razdoblju zbivale na prostoru Turske, a koje su uticale na kulturu, obrazovanje i sveukupan položaj žena. Na taj način Pamuk želi razotkriti kakva je zbilja turskog društva, želi ukazati na određene probleme, što dakle ne znači da on podržava takav stav ili da ga, naprotiv, iskazuje kao vlastiti.

Potrebno je istaći da postoji veoma mali broj muškaraca koji su na način na koji je Pamuk u svome djelu dali doprinos feminističkoj kritici. Mnogo je više žena koje su pristupale ginokritici nego muškarci. Pamuk je jedan od onih književnika koji je po mnogo čemu jedinstven, pa i po njegovom poimanju realizma, iskazivanju istog, a pod tim se svakako misli na percepciju žene, njenog položaja i značaja u društvu generalno.

Podjela kojoj je pristupila Moi Toril ne predstavlja nacionalne granice, odnosno ne predstavljaju mjesta rođenja feminističkih kritičarki koje su po njoj obilježile razvoj feminističke teorije i kritike, već intelektualnu tradiciju u kojoj djeluju. Tako da Pamuk kao književnik porijeklom iz Turske, može se vrlo lahko pronaći u skupini francuske ili angloameričke podjele bez obzira što geografski ne pripada tim područjima.

Orhan Pamuk u svom djelu na veoma zanimljiv način pristupa posmatranju položaja žene. Sa jedne strane veoma često se mogu primjetiti svi elementi muškog načina pisanja, dok sa druge strane može se uvidjeti i piščevo shvatanje feminizma.

Virginia Woolf se u svom djelu „*Vlastita soba*“ pozabavila pitanjem odnosa među spolovima, a posebno položajem žene u književnosti. Kako se u toj raspravi problematiziraju neke od osnovnih tema koje se tiču feminizma potrebno joj je svakako posvetiti posebnu pažnju pa je makar spomenuti u ovom radu kao jednu od važnih ličnosti koje su uticale na djelovanje feminističke kritike danas.

Društvena nejednakost onemogućava ženama pristup sredstvima proizvodnje u svim javnim djelatnostima, pa i u književnosti. To se odnosi ne samo na njihove materijalne uvjete živote, neposjedovanje vlastitog novca npr. kao i na duhovne uvjete koji su neophodni za neometano književno stvaranje. Po mišljenju Woolfove, žene su zbog svog neravnopravnog i frustrirajućeg društvenog i materijalnog položaja, podložne djelovanju sila podsvijesti još i više nego muškarci. Zato se kod njih često javlja „*rascijep svijesti*“.⁵

Jedna od veoma važnih književnica koje su uticale na razvoj feminističke teorije i kritike općenito je Simone de Beauvoir, što je u svakom slučaju uticalo i na Pamukovo djelovanje, makar indirektno, kako bi na ovakav način koncipirao tursku realnost prilikom stvaranja ovog književnog djela. Ona je smatrala da se i žena i muškarac razvijaju u okolnostima koje određuje dato društvo i data kultura, u tim okolnostima žena postaje „žena“, tj. dobiva tzv. ženske attribute s kojim nije rođena, već ih protiv svoje volje stiče u muškom svijetu: pasivnost, zavisnost od muškarca, prihvatanje svog inferiornog položaja itd.

Veliki je značaj slika koja književna djela stvaraju o ženi s pravom ih smatrajući uticajnim proizvođačima predrasuda koje muškarci imaju prema ženama, ali i žene o sebi. Sve što su o ženama napisali muškarci, mora biti stavljeno pod sumnju, jer su oni u isto vrijeme i sudije i oni kojima se sudi.

Umjesto napada na mušku sliku svijeta, feministička kritika je poduzela da ispita prirodu ženskog pogleda na svijet, tragajući za izgubljenim, zaboravljenim ili marginaliziranim

---

⁵ Lešić Z., Osmanagić Kapidžić H., Bakaršić Katnić M., Kulenović T., „Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća“, str.423.

iskazima ženskog iskustva. Pažnja se sa androteksta pomjerila na ginotekst, atradicionalna književna kritika je preobražena u ginokritiku⁶.

O svemu navedenom u svom diplomskom radu govori Matea Ćurić analizirajući pitanja liberalne feminističke kritike. Također, kao jedan od bitnih elemenata o kojima se govori, a na čemu se temelji analiza književnog djela Orhana Pamuka jeste pitanje liberalnog feminizma, njegova značajnost, razvoj i po čemu se on razlikuje od ostalih feminističkih pravaca u književnosti, nastalih u periodu 60-ih i 70-ih godina XX stoljeća.

Angloamerička feministička kritika ili ginokritika zainteresirana je za sociološku dimenziju ženske književnosti i analizu društvenog konstruiranja ženskih rodni uloga. Proučava ženske likove u književnim (muškim) djelima, analizira pojam žene kao čitateljice, istražuje skrivenu tradiciju ženskog pisanja i uvodi rodno čitanje tekstova. Snažno je naglašena kritika postojećih društvenih institucija, posebno obrazovnih, te se nastoji u obrazovni kanon uvesti ženske književnice i teoretičarke koje bi napisale novu historiju književnosti, gdje bi se klasicima književnosti pribrojila i ženska imena.

Francuska feministička književna teorija proučava spolnu razliku u književnim tekstovima i jeziku naglašavajući specifično *žensko pismo* kao odraz te spolne različitosti. Za razliku od svojih angloameričkih kolegica, Francuskinje razvijaju jednu mnogo širu teoriju. Najveći značaj teorija ipak dobiva na proučavanju jezika i utjelovljenju jezične razlike u samom tekstu čime nastaje *žensko pismo*.

Kritika ima veoma bogato uporište u historijskim događanjima jer podcrtava da smo svjedocikonstantnog naučnog i praktičnog ponižavanja ženske vrijednosti. Stoga, kritika polazi od osvrta na to kakav je bio položaj žene ranije, što se po tom pitanju danas postiglo te tako sadašnjost definira kao bolju u odnosu na prošlost i fokusira se na najnovije probleme koji još nisu ni prepoznati kao takvi.

Konkretno, u ovom radu obrađivat će se teme svakodnevnog života turske žene u provinciji i gradskoj sredini, položaj žene u turskom društvu te običaji specifični za Tursku kao što je npr. pokrivanje žene ili običaji vjenčanja.

---

⁶⁶ Termin koji je stvorila Amerikanka Elaine Showalter, autor izvanredno stvorene knjige „*Njihova vlastita književnost*“, str. 433

Kod Pamuka je moguće prepoznati osvrte na položaj žene u turskom društvu gdje je njena vrijednost često, zanemarena, ali i na ujedinjavanja žena u borbu kako bi se dokazalo suprotno. Takvih primjera u Turskoj zaista ima mnogo, jer čak i danas kada su žene ravnopravno prisutne u javnom životu iz nekog razloga žena je još uvijek razapeta između suprotnih interesa - poboljšavanja svog statusa radnika u kapitalizmu i zadaće žene i dobre majke.

Upravo kroz njegovu percepciju pojma „žena“ koja se može vidjeti kroz stvaralaštvo u romanu koji se obrađuje, može se zaključiti kako Pamuk kao pisac, muškarac koji potiče iz države koja je „prekrivena velom tradicije“, ima izraženu svijest prema položaju i vrijednostima koje žene nose sa sobom. Neke od feminististica koje su uticale na to da feministička teorija i kritika budu bitan dio književnosti i kulture uopće, su govorile da po svojoj prirodi „pojam“ žene ne treba ni da se dovodi u pitanje jer sa samim postavljanjem navedenog pitanja, stvaraju se pretpostavke za predrasude, za postojanje razlika između spolova.

„Većina žena je ovakva: pišu poput nekog drugog – muškarca – i u svojoj ga nevinosti potpomažu i daju mu glas, te na kraju proizvedu pisanje koje je zapravo muževno. Mora se jako paziti kada se radi sa ženskim pisanjem da se ne upadne u zamku imena: to što je potpisan ženskim imenom, tekst ne čini nužno ženstvenim. Moglo bi jednako tako biti riječ o muževnom pisanju, i obrnuto, sama činjenica da je tekst potpisan muškim imenom, ne isključuje ženstvenost. Rijetko je, ali se ponekad ženstvenost može pronaći u pisanju koji su potpisali muškarci: ipak se događa.“⁷

Pamuk je književnik koji je u nizu svojih djela, pa i u ovom, pokazao da pripada nekom novom, postmodernističkom pravcu koji povezuje muško i žensko pisanje shvatajući ujedno književnost kao svojevrsnu formu socijalizacije. U cilju ilustracije Pamukovog opisa te položaja žene u turskom društvu biće analizirani ženski likovi u romanu „Čudne misli u mojoj glavi“.

---

⁷ Moi T., „Seksualna/tekstualna politika“, Književna feministička teorija, str. 154.

4.1. Obrada ženskih likova u romanu

Najšire posmatrano, u turskoj se književnosti ženski likovi mogu podijeliti na tradicionalne i moderne žene. Slična percepcija žene prisutna je i u Pamukovom romanu, što opet, proističe iz problema sa kojima se susreću žene u turskom društvu.

Rodna diskriminacija u savremenoj „demokratskoj“ Turskoj je itekako prisutna, a socijalna, ekonomska i politička sloboda žena je u praksi ograničena iako je Turska potpisnica mnogobrojnih konvencija u cilju zaštite prava i sloboda žena na ovom području. Možemo govoriti o nekolicini pravnih reformi u Turskoj, koje kao takve postoje, ali su u praksi neprovodive.⁸ Rodna diskriminacija najviše je prisutna u procesu edukacije. Nejednakost u postojanju mogućnosti za educiranjem je uglavnom razlog diskriminacije kojima su žene podvrgnute u Turskoj, zajedno sa socijalno-ekonomskim faktorima, posebno u istočni i jugoistočni dio države gdje je edukacije ženske djece bazirana na religiji i tradicionalnim faktorima o čemu piše Metin Yüksel u obradu magistarskog rada pod nazivom „*DIVERSIFYING FEMINISM IN TURKEY IN THE 1990S*“. Vodeći se rezultatima iz 2003. godine koju je provela „*Turkey Demographic and Health Survey*“ ili skraćeno TDHS, 85% muškaraca i 61% žena u Istočnoj Turskoj su pohađali neku vrstu školovanja u odnosu na rezultate iz Zapadne Turske gdje je procenat znatno veći, 95% za muškarce i 85% za žene.

Ženama se u praksi daju manje mogućnosti za zaposlenjem i u skladu tim i educiranjem, a kao razlog tih restrikcija moglo bi se navesti spečavanje žena da postanu ekonomski neovisne i samostalne kao pojedinci kao i da provode vrijeme odvojeno od svojih kuća i porodica. U socio-kulturnoj strukturi Turske, tokom perioda socijalizacije, muška djeca su podučavana da preziru žene, da budu autoritativni i da koriste nasilje nad ženama.

„Vodeći se podacima insitucije za porodična istraživanja pod okriljem nadležnog ministarstva, više od 96% ljudi koji koriste nasilje nad ženama su muškarci i više od 90% onih koji su izloženi nasilju su žene i djeca. Vjerovanje da rečenica „Ako muškarac udara

---

⁸ „Na primjer, Turska je ratificirala Konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog i degradirajućeg postupanja i kažnjavanja 02.08.1988. godine. „ Yildiz I., VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY: BELIEFS AND TRADITIONS, [chrome-extension://oemmndcblboiebfnladdacbfmadadm/https://www.religlaw.org/content/blurb/files/Yildiz%20presentation.pdf](https://www.religlaw.org/content/blurb/files/Yildiz%20presentation.pdf) , 01.09.2018.

svoju ženu, mora da je to žena zaslužila“ zapravo pojačava postojanje rodne nejednakosti i potvrđuje mušku superiornost u procesu socijalizacije.“⁹

Kada je u pitanju moderna Turska, stanje koje se očituje kada se radi o rodnoj (ne)ravnopravnosti i nasilju nad ženama zapravo pokazuje stvarno stanje svijesti države bez obzira na napore i reforme koje je Atatürk sa svojom vlasti inkorporisao u Tursku. Praksa je ipak nešto drugačija. Patrijarhat je i dalje stalno prisutan, posebno kada se radi o porodičnim odnosima, odnosima muža i žene. Upravo iz tog razloga, Pamuk je u više navrata kroz naraciju želio ukazati na ovaj problem savremene Turske.

U Turskoj mnogi oblici nasilja su povezani sa tradicijom i načinima razmišljanja. Tako kao primjer koji je „uzdrmao“ internacionalnu javnost jesu tzv. zločini iz časti. „Neke žene koje su navodno počinile samoubistva su zapravo bile ubijene ili prisiljene da budu ubijene od strane članova porodice.“¹⁰

Turske žene u ruralnim područjima nisu imale niti mogućnosti niti je bio običaj da se školuju. Još od tih vremena pa do dolaska Atatürka na vlast, žene su bile preodređene za neke druge aktivnosti u svakodnevnom životu. Naočigled svih, diktatorski princip ophođenja prema građanstvu odredio je tačno koji su zadaci žene, a koji muškarca u tuskom društvu. Nakon više od nekoliko stotina godina „usađenog“ ispreplitanja vjere i tradicije, žene su dobile položaj u društvu.

Na osnovu istraživanja utvrđeno je da žene u čijoj porodici je neophodno da pitaju muža za dopuštenje kako bi poduzele određene aktivnosti, obično i trpe veći stepen nasilja u porodici. Neke od njih navodi kupovinu kao razlog zbog kojeg dolazi do nasilja što indicira na mušku kontrolu u pravcu ekonomskih resursa u porodici. Veliki broj žena ne znaju razlog nasilja i smatraju da lični problemi muškaraca razlog tome. Na osnovu svega gore navedenog može se uočiti postojeća situacija u društvu Turske, izvršiti komparacija položaja žena u odnosu na naraciju Orhana Pamuka kroz dugi niz godina različitih vladavina koje su prošle i ostavile

---

⁹Yildiz I. VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY: BELIEFS AND TRADITIONS, chrome-extension://oemmnecblldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.religlaw.org/content/blurb/files/Yildiz%20presentation.pdf , 01.09.2018. , Str.6

¹⁰Kutlar A., i Erselan F., „Domestic violence against women: a field study in Turkey“, chrome-extension://oemmnecblldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.researchgate.net/profile/Aziz_Kutlar/publication/229399830_Domestic_violence_against_women_A_field_study_in_Turkey/links/59de40d9458515376b29d2cb/Domestic-violence-against-women-A-field-study-in-Turkey.pdf?origin=publication_detail , 700-701.

traga na socijalno okruženje kao i ostale aspekte života te zaključiti da se položaj žena u praksi nije značajno promijenio, naravno kada pogledamo geografsku kartu savremene Turske i njene granice.

4.1.1. Rajiha – Mevludova supruga

Rajiha je lik koji se spominje gotovo kroz cijeli roman *Čudne misli u mojoj glavi*. Rajiha se spominje po prvi put kao sestra Vedihe, supruge Korkuta. Ona je kćer Grbavca Abdurahmana i supruge Fevzije koji su došli u Istanbul 1955. godine, da bi se potom 1966. godine vratili u selo. Rajiha je imala sestru Vedihu i Samihu, te brata Murata.

Mevludu će za oko zapasti Samiha (mислеći da se zove Rajiha) njena mlađa sestra sa lijepim očima. To će u povjerenju reći svom rođaku Sulejmanu. Narednih nekoliko mjeseci, za vrijeme služenja vojnog roka, Mevlud će pisati pisma hvaleći djevojčine oči. Pisma će posredstvom povjerljive Vedihe stizati do njene sestre Rajihe. S obzirom na uvriježenu društvenu tradiciju u koju je smještena radnja romanadjevojin otac, Grbavac Abdurahman za ruku je svoje kćeri tražio znatan iznos novca. Stoga je siroti Mevlud morao pribjeći drugom načinu da se oženi djevojkom te uz pomoć prijatelja Sulejmanukrasti Rajihu. Prilikom bijega Rajihom Mevlud će ustanoviti da sestra koju je želio „ukrasti“ zapravo nije ta koju je ukrao. Naime, on je vjerovao da se mlađa sestra zove Rajiha. Međutim, Mevlud uskoro shvaća da ona kojoj je pisao pisma, nije ona koju je gledao.

Prvobitno situacija koja je prethodno opisana navodi čitaoca na razmišljanje ukoliko se pristupi čitanju romana sa feminističko-rodno aspekta. Prvobitno ispreplitanje tradicije i vjere koje se godinama u tadašnjoj Turskoj dešavalo, uticalo je na svijest ljudi koji su bili podvrgnuti tadašnjoj vlasti. Kako sada, tako i nekada, vladajuće politike imaju najveću podršku u narodu te je zapravo ovakva postavka društva direktan uticaj politike i politički čin da se usmjeravaju mase u određenom pravcu.

Kako je ranije i navedeno, iza feminističke kritike stoji politički cilj, a to se posebno može reći za angloameričku kritiku, ako govorimo o podjeli prema Toi Moril. Obzirom da je u ovom radu predviđeno feminističko/rodno čitanje romana, koje je približnije angloameričkoj feminističkoj kritici, na taj način će se i pristupiti pri obradi pojedinih dijelova romana.

Po starom turskom običaju, ne valja da se mlađa kćerka uda prije starije, te je tako, spletom okolnosti, junak romana -Mevlud za ženudobio stariju sestru, Rajihu. Živjeli su sretno, što je uznemiravalo Sulejmana koji će za sebe pokušati "kupiti" najljepšu, najmlađu Abdurahmanovu kćer Samihu. Mevlud do kraja ostaje vjeran, kako Rajihi tako i sebi.

„Mevlud je, osim što je osjećao da poznaje Rajihu godinama, povremeno iskreno pomišljao da je svoja pisma pisao nekome poput nje, možda upravo njoj.“

Rajiha je lik koja savršeno predstavlja sliku jedne tradicionalne žene u turskom društvu. Njeno ponašanje kroz cijeli roman i situacije u kojima se nalazi te način njenog reagovanja upravo pokazuje sistem vrijednosti na kojima je počivalo tursko društvo. Rajiha živi tursku tradiciju. Ono što Samiha nije, to Rajiha jeste.

Za Rajihu se od početka znalo kakva će joj sudbina biti. Prosječna žena sa prosječnim zahtjevima i bez pretjeranih ambicija koja je do kraja svog života bila zadovoljna sa onim što ju je sljedovalo. Rajiha se prema Mevludu ponašala kao da je on sav njen svijet, sa mnogo poštovanja, poniznosti i vjere u to što imaju. Čuvala je mudro sve ono što je stekla sa Mevludom, znajući da cijeni njegov naporan rad i trud kako bi othrantio porodicu dok je ona osjećala dužnost da doprinese na neki način njihovom domu te je njen zadatak bio rad u kući, odgoj njihovih djevojčica. Svaki dan kada bi Mevlud, dok je još radio kao bozadžija, njemu pripremala svježu bozu, poslušno izvršavala sve svoje „ženske“ obaveze.

Sa stanovišta feminističke kritike, pojam žene određuju društvene norme, a njih propisuje muškarac. Za muškarca žena se definiše i razlikuje u odnosu na njega, ali ne i on u odnosu na nju; on je subjekt, on je apsolut. Upravo na ovaj način se može protumačiti i položaj Rajihe u odnosu prema svima, u njenoj odnosu prema Mevludu, u odnosu prema ostalim članovima porodice.

Postavlja se pitanje: da li je Rajiha bila sretna sa postojećim položajem? Na osnovu naratorovog kazivanja, činilo se da jeste. Kako neke od feminističkih kritičarki govore, rascjepljenjem podsvijesti dolazi do takvog načina razmišljanja žena da i one same počnu pomišljati da je nešto prirodno kao takvo, prihvatljivo i da ne treba da se mijenja. A zatim treba postaviti sociološko pitanje: koliko spoljni faktori utiču na svijest ženskog spola? Da li po prirodi stvari postoji potreba za postavljanjem pitanja o položaju žene u društvu? Sa samim tim postavljanjem dovodi se u pitanje njen položaj, odnosno indirektno se pravi „*prostor*“ za stvaranje razlika.

Književnost je više nego samo slika života. Ona podrazumijeva mjesto gdje se reproduciraju ustaljene ideje o životu. U ovom slučaju, ideal žene, poredeći sa ostalim tipovima žena koje se susreću u romanu, jeste Rajiha, a upravo ideal o kojem su pisali muškarci zasniva se na muškom mitu o ženi. Pamuk, opisujući Rajihine osobine, njen način ponašanja, njenu privrženost glavnom liku kao i njenu poslušnost i poniznost, zavisnost od svog muškarca, potvrđuje da taj ideal i dalje živi, a stvoren je od strane samih muškaraca.

Postavljajući pitanje uloge žene u savremenom svijetu, izlaz iz naslijeđenog stanja društvene neravnopravnosti se može vidjeti u ekonomskoj životnoj sferi, odnosno pitanju egzistencije, a što se također jasno može povezati sa Rajihom koja nije privređivala u porodici već je bila zadužena za domaćinstvo i odgajanje djece, a glavni lik je bio zadužen za obavljanje poslova van kuće.

4.1.2. Samiha – Ferhatova supruga

Pokretač mnogih događaja u romanu je lik Semihe, djevojke iznimne ljepote u koju su kako glavni lik tako i mnogi drugi likovi bili zaljubljeni. Samiha je najmlađa i najljepša kćerka Aburahmana Grbavca. Semiha se osjeća bespomoćno i sputano kada je u pitanju izbor budućeg supruga:

„Život mi je noćna mora otkako je nakon Rajihe došao red na mene da se udam: strašno mi smeta što otac stalno bdije nada mnom i što dvadeset radoznalih očiju biva upereno u nas kad god se otvore vrata sobe u kojoj proslavljamo djevojačku večer. Sviđa mi se to što me potencijalni prosci značajno gledaju izdaleka kao da su nasmrt zaljubljeni u mene, a zatim se prave kao da me nisu ni pogledali, a opet, jako me ljuti što neki od njih misle da će sebi skratiti put tako što će, umjesto mene, pridobiti mog oca.“

Prema turskim običajima, djevojke u porodici udavale su se po redu rođenja. Dakle, Samiha kao najmlađa se udavala posljednja, što je tako i bilo u ovom romanu. Vidno, iz ovog dijela romana može se vidjeti njeno nezadovoljstvo zbog takvog načina ophođenja. Ukratko, Samiha je od početka do kraja romana bivala djevojka koja se izdvajala od ostalih. Samiha je predstavljala drugačiju, savremeniju reklo bi se, djevojku zbog njenog ophođenja prema životu, njenog stava prema svijetu, u odnosu na njene starije sestre. Dok su njene sestre predstavljale „sliku i priliku“ prosječne turske žene spremne na pokoravanje mužu kao glavi

porodice, Samiha je željena upoznati nove svjetove, stvoriti nove uspomene i pokrenuti nove standarde za žene. Ona zapravo predstavlja ženu koja je spremna na tursku evropeizaciju. Mevlud je nakon njihovog vjenčanja i shvatio da Samiha kao takva njemu ne bi ni odgovarala karakterno te da je Rajiha ljubav njegovog života. Iz drugog dijela citata vidi se zapravo da Samiha, kao i druge žene svjesne sebe, svojih mogućnosti i kapaciteta, uživa u pažnji drugih muškaraca i zapravo laska joj njena poželjnost, ali s druge strane ne može nikako da prihvati činjenicu da pored nje i njene ličnosti muškarci smatraju da na lakši način mogu dobiti „njenu ruku“ ukoliko se priklone njenom ocu. Sam taj koncept duboko vrijeda postojanje ličnosti žene i prava na izbor. To je zapravo i značilo da ona nema pravo da se pita, od odluke drugih ljudi ovisila je sudbina gotovo svake žene u Turskoj.

Upravo to i jeste suština djelovanja feminističke književne kritike, odnosno ukazati na postojeću situaciju i pokušati iznaći rješenja za date probleme ili makar uticati na neki način kako bi se u jednom momentu ti problemi i riješili. Upravo feministička kritika predstavlja pokazatelj uticaja književnosti na kulturu.

Autorica Ellman iznosi svoje feminističko tumačenje kojim definira: „*mišljenje pomoću seksualne analogije*“. Analogija se u kontekstu Samihine obrade lika spominje upravo zato što je narator u više navrata kroz roman naglašavao kako se radi o najljepšoj kćerki Abdurahmana Grbavca. Sam čin naglašavanja ljepote kao bitnog elementa za udaju ukazuje na određene jezične razlike koje se u tekstu mogu uočiti. Ljepota se po jezičnoj analogiji vezuje za fizičku privlačnost, o čemu i govori analogija autorice Ellman. Opća ljudska sklonost jeste da sve razumijevamo kroz seksualnu analogiju, a ta intelektualna navika duboko utiče na percepciju svijeta.¹¹ U romanu u Samihu je bilo zaljubljeno najviše muškaraca nego i u jednu drugu ženu u romanu. Površna čovjekova priroda vidi samo ono što je oku vidljivo, a to je ljepota. Ne sporeći Samihine dobre osobine, čitatatelj kroz ovu analizu ukazuje na ljudsku površnost i rodnu razliku koja je uočljiva budući da narator vrlo rijetko, pa skoro i nikako ne naglašava spoljni izgled Mevluda, Sulejmana ili Ferhata.

Tradicionalna poimanja života u tadašnjoj Turskoj su stavljala ženu u mnogo nepovoljniji položaj od onog koji bi trebao prema postojećim zakonskim regulativama da postoji i primjenjuje se. Međutim, kako nekada, tako i sada, tradicija je nešto što nadilazi svaki zakon. U Turskoj je žena uvijek imala podređen položaj u porodici, nije imala zagarantirana prava na obrazovanje, na mišljenje, na izbor muškarca za kojeg će se udati. Sve joj je bilo

---

¹¹ Moi T. „*Seksualna/tekstualna politika*“, Str.55

predodređeno izborom njenih roditelja, kasnije njenog supružnika. Danas su se vremena promijenila. U jednom dijelu Turske pravo na izbor i slobodu mišljenja svakako da zagovaraju i žene Turske, međutim i dalje postoji jedan veliki dio turskog stanovništva koji zagovara tradicionalne vrijednosti, a koje se zasnivaju na naprijed navedenim činjenicama. Turska nije jedina država koja živi na ovakvim vrijednostima.

Jasno je da je Samiha bila jedna od žena kojima nisu bile jasne postavke moralnih i društvenih vrijednosti u kojima je živjela te je na osnovu toga željela da učini određenu promjenu, makar u vlastitom životu, ne pokoravajući se tradiciji i mišljenju većine. Naravno, zbog toga je bila neshvaćena kao i velika većina današnjih žena koje se u tradicionalnom okruženju bore protiv istog želeći jednak položaj i status u društvu u odnosu na muškarce.

Samiha je za razliku od ostalih članova svoje porodice, imala mnogo „šire“ vidike i posmatrala je svijet drugačijim očima.

„...kažu da problem ugovorenih brakova nije u tome što se žena udaje za nekog koga ne poznaje, nego zato što mora voljeti nekog koga uopće ne poznaje... Ustvari, mora da je djevojci lakše udati se za nekoga koga ne zna jer, vjerujte mi, kad ih upoznate, muškarce je još teže voljeti.“¹²

Samiha je žena sa karakterom koja nije dala da običaji i tradicija upravljaju njom i njenom ličnošću. Kada se zaljubila pobjegla je sa Ferhatom koji je bio Alevit, što je za tursku porodicu kakvoj je pripadala bila sramota, ona je istrajala u svojoj namjeri i slušala je isključivo srce, a ne običaje. Nije imala predrasude koje gaji većina turskog naroda, odnosno tradicionalni krugovi o kojima govori Pamuk.

Ona mnogo otvorenije razgovara o različitim temama u odnosu na druge žene.

Vediha i Rajiha predstavljaju tradicionalne žene Osmanskog Carstva sa svim njihovim osobnostima, načinom razmišljanja i života. Samiha predstavlja ženu kao prekretnicu razvoja Turske iz osmanskog načina života kao dosta konzervativnijeg (što se i danas u jednom većm dijelu Turske nije iskorijenilo) te nove, moderne savremene Ataturkove Turske.

Likovi Neriman i Melahat, također predstavljaju žene savremene Turske sa novim načinom razmišljanja, stilom oblačenja, usađenim novim zapadnjačkim standardima ponašanja.

---

¹²Pamuk O. „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str 237.

4.1.3. Vediha – Korkutova supruga

Tipičan primjer tradicionalne „osmanske“ žene, majke i supruge jeste Vediha. Vediha je bila najstarija kćerka Abdurahmana Grbavca. Po prvi put Vediha se spominje kada Abdurahman govori o svojim kćerima, a i svaka od njih govori o sebi svojstvenim karakteristikama. Vediha se žali jer ona kao najstarija sestra mora biti najodgovornija za sve kućanske poslove, ali i za život budući da je njihova majka preminula. Vediha je takva ostala do kraja.

U određenim momentima se vidi da Vediha razmišlja kao žena širih shvatanja ali nikada se ne usuđuje učiniti nešto za sebe i radi sebe. Ona predstavlja poslušnu, mirnu tursku ženu koja radi i povinuje se muškim zapovijedima.

Jedan od turskih običaja o kom je već bilo govora jeste da se ženski članovi porodice udaju „po redu“, odnosno po starosti kako je to Pamuk i predočio kroz svoje uvodne citate različitih tekstova turskih književnika. Jedan od njih navodi:

„Nije običaj da se mlađa sestra udaje prije starije.“ (Šinasi, Vjenčanje pjesnika).

Obzirom da se u to vrijeme brakove su ugovarali roditelji, iako su mladići katkad mogli izbjeći takve pogodbe ako im nisu bile po volji, tako što bi se odselili. Mlade djevojke i žene imale su manje mogućnosti po tom pitanju.

„Čovjek ne može odmah reći „Tražim muža za svoju kćer!“ Prvo se malo upitaš, a ako se druženje navečer nastavi u kafani, uz rakiju se lako zapodjene razgovor. Može biti da sam za tih druženja, hvaleći se u pripitom stanju, iz džepa izvadio i pokazao sliku moje Vedihiće snimljenu u fotostudiju Billur u Akšehiru.“¹³

Nakon što su roditelji odigrali veoma značajnu, ali i donekle nenametljivu ulogu i nakon što je Safija, Korkutova majka, stavila „slučajno“ sliku na Korkutov radio, on nije mogao odoljeti i upitao je za nju. Najbolji pokazatelj u kakvom su položaju žene bile pokazuje se kada Abdurahman više puta naglašava i navodi kako njegova kćerka nije na prodaju te, obraćajući se čitaocu, podcrtava kako je Korkut kao osoba koja je finansijski stabilna, nadmen mladić koji se domogao novca i dodvorava se Hadži Hamidu Vuralu nije neko ko može kupiti njegovu kćerku. Abdurahman se tako ponašao kada su u pitanju sve njegove kćerke. Shodno

---

¹³Pamuk O. „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str. 144.

običaja koji su vladali u Turskoj, pa neki vladaju i dan danas, žene su u ruralnim područjima rađale mnogo više djece nego u gradu. Razlog tome bila je prvobitno korist koju će roditelji imati od njih nakon što dođu u određenu starosnu dob, posebno muška djeca jer je radna snaga u ruralnim područjima s obzirom na vrstu poslova kojima su se bavili bila prijeko potrebna. U skladu s tim, da se zaključiti da od ženske djece porodice i nisu imale takvu vrstu koristi. Abdurahman je imao tu sreću ili nesreću, da dobije tri kćerke i želeći sina, izgubio je suprugu.

U to doba u Turskoj, u ruralnim područjima sve se svodilo na to da žena treba da radi fizičke poslove, održava domaćinstvo, vodi brigu o djeci.

„Da sam otišla u Istanbul, ove bih godine završila gimnaziju, ali u našem selu još se nije rodila djevojka kojoj je to uspjelo.“¹⁴

Vediha je bila djevojka koja je poticala iz ruralne sredine navikla na ono što joj je život nudio. Sve tri kćerke Abdurahmana Grbavca, pa tako i ona završile su osnovnu školu. Kako ona konstatuje u navedenom odlomku, život u urbanoj sredini se značajno promijenio od Ataturkovog dolaska na vlast. Žene su počele dobivati svoja prava, neka čak i prije nego u nekim velikim evropskim prijestolnicama, Ataturk kao tvorac moderne Turske odista je u fokus stavio položaj žene. Vediha se nije ni pitala da li želi ići u školu, da li želi napredovati, takva pitanja se prosto nisu postavljala djevojkama koje su poticale sa sela. Za njih se tačno znalo na kakav život su osuđene. Pa čak i one koje bi otišle u grad, kao što je bila Semiha, njena sestra, ostajale su vjerne svojim običajima i načinu života na koji su navikle od malena. Isti slučaj je i sa muškarcima. Kada uzmemo kao primjer glavnog junaka, on je također došao u Istanbul želeći da se školuje, da završi gimnaziju, pa čak i fakultet kao i Ferhat, međutim, drugačije prilike spriječile su ga u tome. Ljudi koji dolaze iz ruralnih područja mnogo više moraju da se potrude kako bi „zaradili svoje mjesto pod nebom“ velikog Istanbula, dok ljudi koji su navikli na život u vlikom gradu, ne moraju mnogo da se trude jer je to njihov ustaljen način života.

Vediha kao i ostale Grbavčeve kćerke bila je prijavljena u općini godinu kasnije, kako bi ostala duže sa ocem. *„Nevjesta Vediha prema dokumentima ima šesnaest, a ustvari joj je sedamnaest“.*¹⁵ Šta bi to trebalo značiti za jednu žensku osobu u turskom društvu? Da, muškarcima nisu vodili računa o tome kada su ženska djeca bila u pitanju. Žene su odista bile

---

¹⁴Pamuk O. „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str.146

¹⁵Ibid, Str.159

zapostavljene i marginalizirane u svim mogućim aspektima djelovanja. Od najosnovnijih prava pa do prava na izbor, Vediha i njene sestre, njihovo vrijeme, njihov život bio je u rukama drugih ljudi, muškaraca, a ne u njihovim vlastitim. Neprijavljivanje osoba po rođenju također bio je uvriježen način ponašanja u ruralnim sredinama u to doba, naročito jer je bilo uobičajeno da u jednoj porodici ima mnogo djece, a opštinske jedinice su bile daleko od ruralnih područja i nisu bili u mogućnosti, kako geografskoj tako i finansijskoj da prijave rođenje djeteta.

Vediha je bila lijepa starija kćerka Grbavca koja je rodila dva sina. Veoma brižna majka i sestra. Oduvijek je pazila na sve, a od malena sežalila na to što uvijek mora ona da radi sve kućanske poslove, kako u svojoj kući prije udaje, a što se nastavilo i nakon udaje u Korkutovoj kući. Učestvovala je u pothvatu koji predstavlja okosnicu cjelokupnog romana, a to je pripremanje „krađe“ Rajihe – Samihe. Ona je znala za pisma i to nikada nije pokazivala, iz čega se može zaključiti da predstavlja ženski lik kao povjerljivu, staloženu, mirnu Turkinju koja radi ono što joj se kaže, vodi domaćinstvo i stara se o svojim sinovima.

„Vediha se nakon drugog sina još više proljepšala, postala je zrelija i privlačnija. Mevluda je ganula njena ljubav prema sinovima, a osjećao je da sličnu nježnost, u najmanju ruku sestrinsku pažnju, na njegovo veliko zadovoljstvo, ukazuje i njemu samome. Povrh svega, kroz glavu mu je prolazilo da je Rajiha lijepa koliko i Vediha, ako ne i ljepša.“¹⁶

Ipak, kao tradicionalna žena prihvatila je nasilje kao uvriježen način ophođenja prema ženama na što narator otvoreno ukazuje na primjeru Vedihe i Korkuta.

„... ti dobro znaš da će me Korkut sedmicama tući ako pobjegneš. Ruke i noge bit će mi potpuno modre, znaš to, je l' tako?“¹⁷

Problem nasilja u savremenoj Turskoj je jedan od velikih problema sa kojima se suočavaju žene. Poseban oblik nasilja koji je najučestaliji jeste nasilje u porodici. Nasilje u porodici smatra se „internim“ porodičnim problemom i veliki broj žena je involvirano, milione žena različitih uzrasta.

„...jedna od svake dvije turske žene koje žive u Turskoj izložene su nasilju.“¹⁸

---

¹⁶Pamuk O. „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015, Str.193

¹⁷Pamuk O. „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015, Str.241.

¹⁸Yildiz I., VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY: BELIEFS AND TRADITIONS, chrome-extension://oemmnadbldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.religlaw.org/content/blurp/files/Yildiz%20presentation.pdf , 01.09.2018.

Kao jedan od primjera nasilja u porodici te svijesti o tome na koju konstantno Pamuk ukazuje jeste komšinica Rajihe i Mevluda, Rejhana. Njen muž je bio alkoholičar i kada god bi se napio, tukao ju je.

„Rejhana bi se ponekad pravila da ne vjeruje da može postojati muškarac poput Mevluda koji me nikad nije istukao i govorila bi da u tome mora biti i moje zasluge. Iznova bi me tjerala da pričam kako sam našla muža meleka, kako smo se vidjeli iz daleka i dopali jedno drugom na jednom vjenčanju, kako mi je Mevlud slao pisma iz vojske preko posrednika. Budući da ju je drugi muž tukao nakon što bi se napio...“¹⁹

Iz ovoga se može zaključiti da su žene uglavnom bile žrtve nasilja u porodici, što pokazuju i statistički podaci navedeni u ovom radu, ali poražavajuća je bila ta činjenica da su smatrale da su na neki način to zaslužile ili da su one vjerovatno krive zbog toga te da njihov muž na to ima apsolutno pravo.

Kroz ovu situaciju se može uvidjeti naratorovo razumijevanje suštinskog statusa žena, njihovog načina razmišljanja. Kultura i tradicija koje su uveliko uticale na svijest naroda u Turskoj, uticale su svakako i na to kako će se gledati sam „pojam“ žene zbog čega su i same žene, čini se, od pamtivijeka do danas izgubile svijest o sebi i vlastitim vrijednostima.

Vediha, posmatrano kroz feminističku kritiku predstavlja sliku, ne samo postojeće društvene i političke situacije, već i stepen svijesti o kojoj govori feministička angloamerička kritika. Vediha predstavlja mušku kreaciju idealne žene. Patrijarhat je taj koji zatvara žene. Ženama je uskraćeno pravo na kreiranje vlastitih predodžbi o ženskosti te se zbog toga moraju prilagoditi nametnutim patrijarhalnim standardima. Npr. jedna od situacija koja bi se mogla navesti o ovom liku jeste gdje se navodi jasno kako Korkut tuče Veditu ili kako se ona boji toga, što direktno ukazuje na androcentrički stav naratora.

Naime, za razliku od nekih drugih ženskih likova u ovom romanu, kroz lik Veditu narator prikazuje stavove koji su zasnovani na muškim pogledima na život i koji ignoriraju ženu i žensko iskustvo. Upravo „androtekst“ kreira idealnu sliku žene, onakve kakvu stvara muškarac prema vlastitim pravilima, a to je Vediha sa njenom osobenošću, poslušnošću i zavisnošću (isti argument se može primijeniti i na Rajihu).

---

¹⁹Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2005., Str.303

4.1.4. Neriman

Neriman je sporedni lik u romanu koji se spominje u dva poglavlja kao moralni kontrast u odnosu na tradicionalne žene tog doba i podneblja. Neriman predstavlja Zapad, novinu za Tursku i tradicionalni način razmišljanja u odnosu na žene, njihove obaveze i odnose prema njima u Osmanskom Carstvu pa i nakon njegovog raspada.

Uprkos tome što je Ataturk težio da izvrši promjene i kad su u pitanju žene i njihov status, potencirao njihovo involviranje u različitim životnim aspektima, Neriman je bila nepoznanica, muškarcima pojam nečeg novog, uzbudljivog kao i Mevludu kada je odlazio s vremena na vrijeme u dobro poznato kino u kojem je kao dijete krišom, a zatim kao zreo momak nakon vojničkih dana odlazio kako bi gledao mlade, lijepe, otkrivene djevojke u evropskim filmovima koje sa svojim fizičkim izgledom i ponašanjem bude strasti u svakom čovjeku.

Mevlud je kroz njeno ponašanje na ulici, prateći je, posmatrao svaki njen korak i zamišljao, odnosno pretpostavljao kakva bi ona mogla biti. Bila je visoka, pretpostavio je da puši što je za žene u Turskoj bilo neuobičajeno, na ulici je vrlo često znala zastati i gledati filmske plakate i fotografije na osnovu čega bi Mevlud, a i čitatelj zaključio kako se radi o emancipovanoj, kulturno osviještenoj ženi koja se razumije u filmsku industriju i koja se zanima za savremene životne tokove koje je Zapad donio sa sobom u Tursku.

„Ponekad bi zamišljao kako je neko napada, kako joj džeparoši pokušavaju oteti tamnoplavu torbicu ili kako je ispustila maramicu iz ruke: tad će on odmah doći do nje, spasit će Neriman ili će joj pažljivo vratiti maramicu koju je ispustila. I dok mu bude zahvaljivala, svi će reći kako je taj mladić pristojan, a Neriman će primijetiti osjećanja koja gaji prema njoj.“²⁰

Moguće je da je Pamuk kroz Neriman i njeno „usputno“ spominjanje kroz događanja koja se isprepliću želio pokazati da se Istanbul postao sjecište različitih vrsta žena, naročito nakon Ataturkove reforme.

Pamuk je kroz deskripciju Nerimanine ličnosti u romanu, koja se na određeni način može povezati sa Samihom kao najslobodnijom kćerkom Abdurahmana Grbavca, ukazuje također i na jedan veoma važan fenomen feminističke kritike. Umjesto napada na mušku sliku svijeta, feministička kritika nastoji da ispita prirodu ženskog pogleda na svijet, tragajući za izgubljenim, zaboravljenim ili marginaliziranim iskazima koje nudi žensko iskustvo.

---

²⁰Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str. 115.

Narator u romanu povezuje različite ženske likove sa različitim sudbinama i ličnostima. Upravo kroz njih, isprepliće i ženski i muški način pisanja, odnosno percepcije, budući da s jedne strane, pokazuje i opisuje situacije u kojima se vide predrasude usmjerene ka ženama, njihova zavisnost u odnosu na muškarca dok s druge strane ukazuje i na njihovu samostalnost, odvažnost i način razmišljanja kada su u pitanju te iste predrasude. To je ono po čemu je narator i jedinstven, obzirom da je ginokritiku i androtekst uspio inkorporirati u jedan roman.

Proces europeizacije se zapaža u opisima u romanu, te se može uočiti kroz arhitekturu, izgled Istanbula, svakodnevnice, mijenjanje navika ali i stil života kod oba spola.

4.2. Muško – ženski odnosi u romanu

Muško - ženski odnosi u ovom romanu predstavljaju jednu veoma zanimljivu, ali i dinamičnu dimenziju romana budući da gotovo kroz cijelo djelo možemo susresti različite ljubavne zaplete. Dva su ženska lika koja dominiraju: lijepa Semiha i njena sestra Rajiha. Mevlud, Sulejman i Ferhat su se zaljubili u Semiha, najmlađu sestru Sulejmanove snahe Vedihe.

Porodica Aktaš, kojoj je pripadao Korkut, predstavlja porodicu bijelog kamena - potpunu suprotnost porodice Karataš bez obzira što ih spajaju iste krvne veze. Porodica Hasana Aktaša bila je u svemu mnogo drugačija od porodice njegovog brata. Dok su se ovi borili za imetak i finansijsku stabilnost, Karataševi su se borili za ljudskost i duševni mir. Aktaševi su odraz materijalizma i površnosti današnjeg društva. Cjelokupan sistem, život i ljudska postojanost se okreću oko jedne riječi: novac. Ljudi zbog novca varaju i žive dalje kao da to nikada nisu uradili. Hasan Karataš imao je dva sina: Sulejmana i Korkuta. Korkut se oženio za Vediha, najstariju kćerku Aburahmana Grbavca. Drugi sin zvao se Sulejman i on se oženio za Melahat, pjevačicu koja predstavlja potpunu suprotnost tradicionalnim ženama koje se susreću u ovom romanu.

Ono što je zanimljivo spomenuti jeste da je supruga Hasana bila Mevludu i amidžinica ali i tetka, budući da je bila žena njegovog amidže ali ujedno i starija sestra njegove majke. Iz ovoga se može zaključiti da je uobičajen način udaje-ženidbe u tom vremenu bilo spajanje porodica udajom ili ženidbom, kao što se pokazalo i sa sestrama Veditom, Rajihom i Samihom te braćom Korkutom, Sulejmanom i rođakom Mevludom.

Korkut je bio oduševljen VEDIHOM kada je vidio njenu sliku, a njegova majka Safija na veoma mudar način se uplela i spojila ih. U turskim tradicionalnim zajednicama tako je to doista i bivalo, roditelji su ugovarali brakove mladih ljudi, koji bi se zavoljeli, tek nakon što bi počeli živjeti zajedno, odnosno nakon što bi stupili u brak.

Korkut je čak jedno vrijeme i posmatrao VEDIHU dok se sa svojom mlađom sestrom vraćala iz škole, želio je upoznati je što više može, budući da običaji u kojima su oboje odgojeni nisu dozvoljavali neko bliže upoznavanje prije stupanja u brak.

„Moj prvi susret s njom ispunio mi je srce dubokom, ljubavlju, mnogo više nego fotografija. Stas, visina, duge ruke, sve je bilo na svom mjestu, zahvalio sam Uzvišenom Allahu. Shvatio sam da ću biti nesretan ako se njom ne oženim. Bjesnim kad pomislim da se lukavi grbavac cjenka sa mnom potpirujući moju ljubav.“²¹

On nije ni malo uživao u tome što se VEDIHIN otac cjenkao s njim i na izvjestan način prodavao svoju kćerku za novac, konstantno naglašavajući kako njegova VEDIHA nije na prodaju. Turski običaji nalagali su da se daje tzv. miraz prije stupanja u brak. Takvi običaji odnose se na razdoblje patrijahalne porodice u kojoj se od muža očekivalo da uzdržava porodicu, a nevjestin otac je nevjesti davao određenu imovinu - miraz, koji je prihodima ili na drugi način povećavao porodičnu imovinu.

Ono što je lokalni moćnik, Hadži Hamid Vural veoma lijepo posavjetovao Korkutu prije same ženidbe bilo je da zapravo u turskom svijetu postoje dvije vrste ljubavi, kad se zaljubiš u onoga koga poznaješ i kad se zaljubiš tek nakon vjenčanja jer upoznaš osobu s kojom provedeš život. Takav primjer ženidbe bez prethodnog poznavanja, a potom, i ljubavi zapaža se i između glavnog lika i RAIJE, srednje kćerke ABRUDAHMANA GRBAVCA, kao i kod Korkuta i VEDIHE. Istina, VEDIHA njega nije nikada vidjela prije vjenčanja. Korkut nju jeste, pa bismo se mogli zapitati da li to zaista ravnopravno pripada toj vrsti ljubavi? Ako je Korkut nju mogao vidjeti pa makar i na slici, te je uhoditi i posmatrati, zašto VEDIHA nije mogla znati za koga će se udati, kome će dati svoje srce?

Takva pozicija VEDIHE kao žene znakovita je s aspekta feminizma jer ukazuje na njen neravnopravan položaj u odnosu na muškarca. Prema vjerskim načelima, a i turskim običajima, pa i danas su u ruralnijim područjima koji podržavaju ideologiju vladajućih struja u Republici Turskoj osuđuje se intimno zbližavanje prije braka. U skladu s tim tursko

---

²¹Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str.147

stanovništvo se i ponašalo, odnosno ako Hadži Hamid Vural kaže, da su se poznavali prije braka, nipošto se ne bi zaljubili jedno u drugo. Zahvaljući upravo tom čovjeku Korkut se oženio za Vedihu jer on, finansijski nije mogao da da onoliko koliko otac Vedihin tražio za ruku svoje kćeri.

Postojali su i drugi načini da se oženi djevojka što se vidi iz primjera kada je Sulejman bliski rođak glavnog junaka, koji je lagao Mevludu kako dostavlja njegova ljubavna pisma Samihi, a zapravo ih je dostavljao Rajihi, kako bi lijepu Samihu sačuva za sebe. Ipak, često je propitivao svoju savjest: „*Da sam Mevludu želio zlo i da sam mu podvalio kako većina vas misli, ne bih mu vratio papire za kuću na Kultepeu koje mi je davao za Rajihu kad smo se ono napili u Istanbulu, zar nije tako?*“,²²

Nakon što je došao red za udaju na Samihu kao najmlađu i najljepšu djevojku, on je činio sve napore kako bi je osvojio budući da Samiha nije bila poput svojih sestara i ostalih djevojka te je pružala otpor tome da njen otac dogovara njenu udaju. To joj je prosto bilo neprihvatljivo. Budući da je više puta izlazila na sastanke sa Sulejmanom i sve više uviđala da ona ne može biti s njim te da njeno srce ne poigra kada treba da se nađe sa Sulejmanom, odlučila je da pobjegne sa drugom osobom. Niko za tajne sastanke između Samihe i Ferhata nije znao. Samiha se dakle, može okarakterisati kao jaka, sposobna i samostalna ličnost, koja izražava svoju samostalnost mnogo više nego i jedna druga kćerka Abdurahmana Grbavca.

Sulejmanu je veoma teško palo kada je čuo za bijeg njegove nesuđene supruge Samihe sa drugim muškarcem. On takav kakav je, ponosit i moglo bi se reći isti kao i Samiha (ili sličan), nije mogao da se pomiri s tim.

*„Saznanje da me ne voli toliko mi teško pada da pomišljam da je oteta na silu i tad mi dođe da smjesti pobijem te bijednike. Naši preci su imali običaj mučiti zločince prije što ih ubiju – čovjek u ovakvim situacijama u potpunosti shvata svu važnost običaja.“*²³

Iz ovog dijela romana može se zaključiti da je Sulejman bio zaista veoma osvetoljubivog karaktera.

Samiha je bila oštra i svoja, a i Sulejman je bio takav Samiha bi možda drugačije i postupila da se on znao ponašati u skladu sa manirima koje je ona očekivala. Međutim, Sulejman sa

---

²²Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2005., Str.203.

²³Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str.245

svojom prgavom naravi i velikim ponosom nije uspio pokazati ono što je osjećao. A bio je zaista ludo zaljubljen u tu djevojku. S druge strane, Samihina odluka da pobjegne sa Ferhatom bila je egzistencijalna, odnosno u pitanju je bilo donošenje odluka od kojih će život žene ovisiti – ljubav i posao.

Narav kakvu je imao Sulejman, divlju narav reklo bi se, mogla je da ukroti jedino žena poput Melahat. Sulejman je odisao drugačijim načinom života u odnosu na primjer na Mevluda koji je bio mnogo tradicionalniji i porodični tip. Sulejman je povremeno odlazio na mjesta koja je donijela sa sobom zapadnjačka kultura, u jednom od njih upoznao je Melahat koja je bila pjevačica.

Obzirom da je velik dio Turske ostao vjeran tradicionalnim normama, posebno u periodu kada se odvija navedena radnja kada stanovništvo još nije bilo ni prihvatilo u potpunosti sve Atatürkove reforme niti su mogli da nauče živjeti na drugačijinačin, zanimanja poput pjevačica, manekenki nisu smatrali dostojnim.

Melahat je bila starija od Sulejmana četiri godine i izgledala je veoma mlado. Bila je puna razumijevanja prema Sulejmanu. Sulejman koji je naučio da naređuje, što su ga učili i u kakvom je okruženju bio prirodno, automatski se ponašao na takav način, autoritativno i strogo. Ipak, Melahat je bila svjesna svoje pozicije i zahvaljujući velikom iskustvu znala je kako se ophoditi prema Sulejmanu. Spoj Sulejmana i Melahat zapravo možemo odrediti kao okosnicu spajanja starog i novog Istanbula, tradicionalne i nove kulture.

„Sulejman voli, čak traži, da ga snažna žena malko ukori.“ rekla je u jednom momentu Vediha analizirajući njegovu situaciju sa ženama.

„Ali za mene nije ni djevojka koja je napunila osamnaest godina i završila srednju školu u Istanbulu. Takvoj se ne sviđa ništa što ja kažem, na sve odgovara: „Nije tako, već 'vako...“ Poslije će mi, kao da smo se upoznali na fakultetu, a ne preko provodadžike, reći: „Haj'mo izać' haj'mo u kino...“²⁴ Sulejman je želio ženu sa karakterom, ali koja će ga slušati kada joj kaže da uradi nešto. Iako kontradiktorno, lik Sulejmana odražava muškarca koji želi da žena bude uvijek tu za njega, da sluša njegove naredbe, da vodi brigu o svemu o čemu je prirodno da žena vodi računa, ali sa druge strane da ima usađenu principijelnost, postavljene granice i manire.

---

²⁴Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str.289

„Ako tražiš neku karakternu djevojku poput Samihe, onda je nećeš naći kako uz majku kod kuće čeka muža. Nisam mu mogla reći „Ne može u isto vrijeme imati svoju ličnost i svoj svijet i poslušati sve što joj kažeš. To nije moguće Sulejmane.“ Nisam mu mogla reći „Nikako ne može biti da bude nevina i lijepo vaspitana i da se istovremeno pokorava tvojim divljim strastima.“ Ne može mu se reći „Nisi svjestan da tebi treba djevojka otkrivene glave, ali ti naravno, takvu nećeš htjeti“, pa razgovor na tu temu nikad nisam ni započinjala.“

Melahat je bila kćerka skromnog službenika, čestitog i vrijednog oca, kako ga je ona sama opisala u romanu. Melahat je obrazovana žena koja je išla u žensku gimnaziju u kojoj je i počela baviti pjevanjem. Nakon što je ušla u finale srednjoškolskog takmičenja, pojavila se u dnevnim novinama. Pobjegla je od kuće sa devetnaest godina. Budući da nije bila prihvaćena u porodici s obzirom na zanimanje koje je izabrala i kojim se bavila i nakon njenog odlaska, može se vidjeti da je Melahat bila žena sa karakterom i koja se vodila svojim snovima i ciljevima. Budući da nije bila u mogućnosti dalje se školovati, otac je želio da se ona uda. Nakon više udaja, ostala je sama i razočarana. Pjevala je i to ju je ispunjavalo.

„Tamo sam među upornim muškarcima, posjetiocima noćnog kluba „Pariz“, koji su me željeli upoznati na pauzama između nastupa, upoznala Sulejmana. Tamo su svraćali muškarci razočarani u ljubav, koji nisu prihvatili nesreću što ih je zadesila i koji su, unatoč nazivu „Pariz“, voljeli muziku „a la turca“.

Na samom početku Melahat je bila nezainteresirana i hladna, međutim Sulejmanova upornost i udvaranje su je impresionirali. Na samom početku njihovog zajedničkog života Melahat je veoma dobro znala ko je Samiha. Sulejman je Samihu prebolio zahvaljujući novoj ljubavi, a Melahat koja je bila veoma mudra i odmjerena, slušala je sve njegove priče o Samihi i potrudila se da njih dvoje ostanu zajedno.

S druge strane, Samiha se udala za Ferhata, Mevludovog dugogodišnjeg prijatelja, muškarca koji je napisao prvo pismo sa naslovom „Tvoje oči“ upućeno Samihi. Tako je savršeno napisao pismo da se čitalac zapitao da li je on znao da piše pismo zaista njoj, Samihi? Kao i Mevlud, Ferhat je prvi put vidio nju na vjenčanju Mevluda i Rajihe i nije je mogao zaboraviti. Došao je na Dutepe jednom i hrabro joj izjavio ljubav i rekao da će je oženiti. Samihu je zaintrigirao njegov nastup, za razliku od Sulejmana koji nije imao hrabrosti na takav način pristupiti joj. Takav odnos problematizira poziciju Samihe kao žene koja se bori ostvariti pravo na vlastiti izbor i nameće pitanje: da li zapravo žene samo očekuju da budu spašene?

Bez obzira na sva prava koja su dobila tokom desetljeća borbe, da li one na kraju dana samo žele nekoga na čije rame će se osloniti i zaboraviti na probleme?

Ona je bila sretna sa Ferhatom, iako Ferhat kao sposoban i obrazovan mladić koji je odlazio svaki dan na posao, ali nakon određenog vremena počela se osjeti beskorisno, željela je nešto raditi. Ferhat to nije prvobitno odobravao ali na kraju je ipak pristao na to da ona radi kao čistačica zajedno sa svojom komšinicom. Ferhat nije znao da ona potajno odlazi kod Rajihe i sastaje se sa svojim sestrama jer na drugačiji način nije mogla saznati kako je njena porodica i da li oni odobravaju njen čin bijega.

„Dozvolio sam joj da sama ide na posao...“²⁵ rekao je Ferhat u jednom trenutku. Dakle, čak i Samiha koja je bila mnogo otvorenija od svojih sestara nije mogla da pobjegne od takvog načina života. Muškarci su bili ti koji su na autoritativan način se postavljali prema ženama i žene su to prihvatale.

Ferhat je bio ponosan na ljepotu svoje žene. Od toliko muškaraca koji su je željeli on je bio taj kojeg je Samiha izabrala.

„Iz njihovih osmijeha i načina na koji su mi govorili mladoženjo shvatio sam da su Samihinu ljepotu, koja je nekoliko puta došla u restoran, primjetili svi, drugi konobari, pomoćnici i perači suđa te da mi zavide na sreći, za koju bih, čekajući autobus za Gazi koji navečer nikako ne bi dolazio, shvatio da joj nisam dorastao, pa bih se rastužio, postao još nestrpljiviji i ispunio paničnim strahom da sam učinio pogrešku.“²⁶

Ferhatova muška sujeta se probudila, te je on, iako vrlo obrazovan i svjestan sebe, svojih potencijala i mogućnosti, osjećao je da joj nije dorastao.

---

²⁵ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str. 273

²⁶ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., Str. 286

O liku Mevluda i položaj muškarca u turskom društvu

Orhan Pamuk započinje ovaj mozaični roman sa rečenicom „*Ovo je priča o životu i snovima Mevluda Karataša, prodavača boze i jogurta.*“ Pisac na samom početku na ovaj način želi čitaoca da upozna sa osobom s kojom će se družiti kroz zamišljeni svijet i istanbulske ulice. Mevlud je došao sa sela sa dvanaest godina u Istanbul i kako pripovjedač kaže, od tada je stanovnik „prijestolnice svijeta“. Zašto je Istanbulu baš dao ovako prestižan naziv? Kada bi sav svijet bio jedna država, Istanbul bi bio glavni grad. Iz kojeg razloga, najbolje se može uočiti u ovom romanu.

Pisac navodi da su Mevludove dvije osnovne karakteristike: da je imao lice djeteta i da su ga žene oduvijek smatrale privlačnim. Prije svega, imati lice djeteta znači, izgledati mlado, ali s druge strane to može značiti i nešto drugo: nevinost, čistoću pa i naivnost. Sve je to odlikovalo Mevluda, glavnog junaka romana. Mevlud je bio iskren i pošten čovjek, ali najviše od svega naivan. Bio je optimista i dobronamjieran. Rođen je 1957. godine u selu Džennetbunar i tu je odrastao, do dvanaeste godine kada je odselio u Istanbul. Njegovu ličnost karakterizira još jedna osobina kroz cijeli roman, a to je ponos.

Mevludov je prikazan kao ponosni turski građanin koji voli svoju državu, njene iskrene vrijednosti, tradiciju i običaje. Glavni lik predstavlja karakter koji ni pod koju cijenu neće iznevjeriti sebe, poniziti ili omalovažiti svoje prezime. U jednom momentu, prilikom prodaje boze, otac mu je rekao:

„Znaš šta mali, nije tvoje da glumiš ponos.“ Ili *„Ako budeš previše ponosan prema ljudima koji su milostivi prema tebi, nikad se nećeš obogatiti.“*

Mevlud, iako je bio prodavač boze, nije smatrao da je na bilo koji način manje vrijedan od nekog doktora ili advokata. Zastupao je mišljenje da se ljudi ne mjere po zvanju ili profesiji već po onome što nose u sebi, u onom ljudskom, u ponašanju i ophođenju prema drugim ljudima, u svakodnevnim situacijama i prilikama na koje nas životni putevi odvedu. Pitanje je samo kako će se koji čovjek ponašati u takvim situacijama, to je ono što odlikuje u kom pravcu će ta ličnost, taj karakter da se kreće. Mevlud je izabrao pravi put. Pokazao je da biti čovjek ne znači biti bogat, nadmen i sa visine gledati na ljudstvo već biti svoj, osjećati se zadovoljno i sa ono malo imetka što imaš. Glavni lik pokazuje da je najvažnije biti zadovoljan

malim stvarima, pronaći sreću u jednom zalasku sunca, u jednoj šetnji istanbulskim ulicama ili večernjoj prodaji boze (u njegovom slučaju).

Mevlud je od svoje dvanaeste godine živio zajedno sa svojim ocem Mustafom na brdu Kultepe u kući koju je otac sagradio zajedno sa svojim bratom, jednako kao i onu u kojoj je brat Hasan živio sa svojom porodicom na Duttepe-u. Mustafa, prosječni turski provincijalac koji je došao u Istanbul ili bolje rečeno bliže Istanbulu kako bi zaradio novac za svoju porodicu, bio je po svojoj prirodi poprilično nagao i ponosit. Također, u Turskoj je poznato da su porodice bile mnogobrojne, rađalo se mnogo djece iz razloga što su kasnije djeca, tako i po njihovoj kulturi bila obavezna da uzdržavaju roditelje i pomažu im nakon što „stasaju“. To se naročito odnosilo na muškarce. Žene su se smatrale ranjivim, nemoćnim i slabim bićima koje ne bi taj teret mogle izdržati, zapravo intelektualni rad žena nije bio dovoljno cijenjen a da ne govorimo o njihovom pokazivanju u javnosti. To se kosilo sa svim principima i običajima u kojima su turske porodice odrastale i živjele. Tako je Mevlud otišao živjeti sa ocem i živjeli su u mirnim, dobrim odnosima, uglavnom, budući da je Mevlud bio poslušan, radišan dječak koji je zajedno sa Mustafom odlazio i prodavao bozu po istanbulskim ulicama.

Situacija koja je dovela do eskalacije loših odnosa kako Mustafe sa porodicom Aktaš, tako i glavnog lika sa ocem jeste pitanje zemljišta, odnosno kuće na kojoj nije postojala tapija već samo potvrda muhtara što u tom periodu kada se kuća gradila nije mnogo značilo. Naime nakon što su vlasti odlučile da na tom brdu izgrade cestu, tražile su iseljenje stanara, posebno jer niko na tom brdu nije imao pravo vlasništva na stanovima. Otac se naljutio na Aktaševe budući da su oni pregovarali za tu kuću kao da je njihova. Nakon te situacije, otac je zabranio Mevludu da se druži sa svojim rođacima, na što je Mevlud poslušno odgovorio da neće iako je znao da je to nemoguće jer su to jedini rođaci koje je imao u Istanbulu, a s druge strane znao je da neće moći dobro se snaći bez njih. Nakon što je Mevlud otišao na Korkutovo vjenčanje koje zapravo predstavlja okosnicu svih dešavanja u romanu, to je povrijedilo njegovog oca Mustafu i narušilo njegov autoritet i ponos.

Dugo nakon njihovog pomirenja, Mevlud je služio dvije godine vojsku daleko od Istanbula. U tom periodu dočekala ga je tužna vijest o smrti njegovog oca Mustafe zbog čega je dobio dopust. Nakon njegovog dolaska na Kultepe u kuću gdje je proveo dobar dio svog djetinjstva, sve to iako staro i turobno podsjećalo ga je na lijepe dane, na oca i njegove odlaske u

Istanbul. Emocije su učinile da sve oprostí svom ocu i da se posljednji put oprostí u Hadži Hamidovoj džamiji na Dutepe-u.

„Ali kad se vratio na Kultepe i ušao u kuću, to mu se zapušteno mjesto, u koje njegov otac neće više nikada kročiti, učinilo toliko turobnim da se bacio na krevet i počeo plakati. Dugo je plakao ne znajući pouzdano je li razlog tome otac ili njegov samotán život.“²⁷

Kako svaki muškarac odgojen u tradicionalnoj turskoj porodici sa islamskim načelima i shvatanjima, tako i glavni junak Mevlud, na određeni način posmatrao je žene, njihov položaj i status u porodici, braku, obrazovanju i životu općenito. Tako je Mevlud još dok je bio dijete i mladić razmišljao o ženama, njihovim blagodatima, posmatrao ih na ekranima i pitao se koliko se takva žena uklapa u moralne i religijske norme koje su ga oblikovale. Djevojka koju bi Mevlud priželjkivao za ženu opisana je na sljedeći način:

„Lijepa, pokrivena i čedna djevojka kakvom bi se htio oženiti ne bi otišla u krevet s njim prije braka. Uostalom, ni on sam ne bi se htio oženiti takvom djevojkom.“

Mevlud je zaista pravio razliku između požude i braka., svaki turski muškarac imao dvije opcije: upustiti se u vezu sa djevojkom, stvoriti utisak kao da će se njom oženiti i na kraju spavati s njom ili spavati sa nekom od otkrivenih djevojaka koje tome nisu pridavale važnost, ali one svakako ne bi obraćale pažnju na Mevluda. Iz ovih nekoliko rečenica može se mnogo toga zaključiti.

Mevlud naime, uz Sulejmanovu pomoć “ukrade” djevojku kojoj je dugo pisao ljubavna pisma. Mevlud je toj djevojci pisao pisma nakon što se zaljubio u nju kad ju je vidio na Korkutovoj svadbi. Kada ju je konačno "ukrao" shvatio je da to nije djevojka na koju je mislio i kojoj je pisao pisma već njena sestra Rajiha. Kasnije će seotkritida se nije radilo ni o kakvoj zabuni već Sulejmanovoj prevari.

Kako je Mevlud bio moralan i pošten, on je uprkos svemu ostao sa Rajihom i bio je uistinu sretan sve do njene smrti. Nakon Rajihine smrti Mevlud se ženi Samihom koja je mnogo godina prije pobjegla od Sulejmana da bi se udala za Ferhata. Međutim i njen brak je propao, a Ferhat je na kraju i ubijen. Sve vrijeme dok je u sretnom braku sa Rajihom, u Mevludu Samiha živi kao misao, što se intenzivira nakon Rajihine smrti:

---

²⁷Ibid., Str.192

“Jedno vrijeme je mislio da će biti najbolje ako izbací Samihu iz glave (‘Ionako često mislim o njoj’, govorio je samom sebi) i ako bude maštao o nekoj drugoj ženi.”²⁸

Nakon toga, Mevlud se ženi Samihom. Međutim, Samiha mu je postala tako daleka u realnom životu. Na Mevludovom vjenčanju sa Samihom samo naizgled se poklapaju "namjera srca" i "namjera jezika". Njegov odnos sa Samihom je dokaz da to ne mora nužno značiti sreću, a pogotovo ne slobodu.

Na kraju romana Mevlud je rekao da je najviše na svijetu volio Rajihu. Zanimljivo je da iako je Mevlud toliko godina maštao o Samihi i od samog početka želio biti sa njom, a onda se, nakon svih dešavanja desio potpuni preokret u njegovim mislima i njegovoj duši. Odjednom je Rajiha postala ta za kojom je Mevlud silno žalio. Odnos Mevluda i Rajihe je dosta specifičan. Situacije u kojim su se nalazili, uspomene koje su proživljali zajedno, sve to ih je spojilo u jednu cjelinu, porodicu koju su činili sve do momenta njene smrti. Mevlud joj je bio vjeran sve vrijeme. Iako se ana početku njihovog upoznavanja činilo da to nema budućnosti, ipak su ubrzo ušli u „životnu kolotečinu“ i živjeli zajedno iz dana u dan podupirući jedno drugo u različitim životnim situacijama.

„Sramili su se zbog svoje golotinje, zbog toga što su jedno drugome dotakli ruke, grudi, mjesta koja su gorjela poput vatre ali je njihov sram bio ublažavala svijest o bračnim dužnostima.”²⁹

Oboje su poticali iz porodice koja je njegovala tradicionalne vrijednosti te je bilo neophodno da se vjenčaju šerijatski prvenstveno, a tek poslije su govorili o građanskom braku. U vremenu o kojem govorimo, nakon Ataturkove reforme prevashodno su se zaključivali građanski brakovi budući da ukoliko bi dijete bilo rođeno u braku koji se samo šerijatski sklopljen, dijete ne bi imalo svoj zvanični status, veliki problem pravnih problema bi se javio u vezi s tim. Međutim, veliki broj ljudi se ipak, po običaju i tradiciji, odlučivalo za zaključivanje vjerskog braka. Mevlud je razmišljao o tome stalno kako bi pronašao u tom trenutku jedino moguće rješenje:.

„Kako ih je bez dozvole roditelja mogao vjenčati samo neko iz hanefijskog mezheba, on je za sebe tvrdio da je hanefija.”³⁰

---

²⁸ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str.287.

²⁹ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str.215.

Razmišljao je kako je jedina svijetla tačka u njegovom životu bila Rajiha. Mevludu je ljubav prema Rajihi o kojoj je maštao bila utjeha i prije momenta njihovog upoznavanja. Mevlud je u ljubavi prema njoj nalazio spas i kada se nalazio u najtežim momentima. Nakon svađe sa ocem mislio je na nju i to ga je smirivalo. Rajiha je bila ta koja je donosila smiraj njegovoj duši, zbog toga je to bila prava ljubav, a posebno nakon što su počeli živjeti zajedno i nakon što su uvidjeli kako međusobnim zajedničkim snagama mogu da prevaziđu sve probleme. Mevlud je to potpuno shvatio kada se, nakon Rajihine smrti, oženio Samihom. Njihove različite karakterne crte produbile su u Mevludu spoznaju da je Rajiha njemu odista bila suđena i da Sulejman, iako je htio prevariti zbog vlastite koristi svog rođaka, na kraju prevario je samoga sebe, jer je on zaista bio sretan sa Rajihom. Iako se na početku njihovog susreta činilo kao da će sve ići u nekom suprotnom pravcu, zapravo kroz godine zajedničkog života i uspomene koje su zajedno gradili, a naročito obzirom na karakterne crte ovih glavnih likova, oni su doživjeli takvu vrstu ljubavi, što je doista rijetko, posebno jer se nikada prije toga nisu vidjeli.

Kroz cjelokupno izlaganje o muško ženskim odnosima te ženskim likovima u ovom romanu, može se zaključiti da pojam žene određuju društvene norme koje propisuje muškarac. Pa tako uloga VEDIHE, RAJIHE pa i u nekim situacijama SAMIHE, upravo zbog podložnosti istim društvenim normama, ukazuju na stepen svijesti društva. Za muškarca žena je pol – apsolutni pol, ništa manje od toga što se kroz niz situacija sa muškim likovima u romanu počev od samog glavnog junaka, može i dokazati.

Ona podrazumijeva mjesto gdje se reproduciraju ustaljene ideje o životu. Zato se slika žena koju su pisali muškarci zasniva na muškom mitu o ženi. Postavljajući pitanje uloge žene u savremenom svijetu, izlaz iz naslijeđenog stanja društvene neravnopravnosti se može vidjeti u ekonomskoj životnoj sferi, odnosno pitanju egzistencijalizma. Činjenica da Rajiha, VEDIHA, SAMIHA čak određeni period nisu privređivale pokazuje koliko je egzistencijalizam bitan faktor i zapravo pokazuje određenu ovisnost ili neovisnost. Ekonomska stabilost i obrazovanje mijenjaju situaciju, što se može vidjeti na primjerima drugih ženskih likova, kao što je npr. kćerka RAJIHE i MEVLUDA.

---

³⁰Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015.Str.210.

Patrijarhat je politička institucija, zapravo predstavlja „*primarni oblik društvenog porobljavanja*“³¹ bez čijeg će uklanjanja i drugi oblici porobljavanja nastaviti da djeluju. Kao politički sistem on se održava prvenstveno ideološkim sredstvima, tako što u institucijama društva socijalizira svoje članove oba spola na takav način da oni prihvataju spolnu nejednakost kao prirodnu i normalnu. To se jasno može vidjeti kako kroz svakodnevne situacije u kojima se glavni lik nalazi zajedno sa ostalim likovima u romanu, tako i kroz same političke struje koje su tada bile „akuelne“ .

Kao glavni faktor takve socijalizacije, najprije javlja sam jezik u kojem muški rod funkcioniše kao „norma“, a ženski kao „varijanta“. Osnovni oblik za ovo jeste porodica gdje uvijek dominira muškarac što proizilazi iz ekonomski determinirane strukture porodice o čemu se prethodno pisalo. Muž je taj koji zarađuje dok ženin rad nema tržišnu vrijednost.

Na taj način ekonomska moć postaje osnovni instrument produciranja patrijarhalnog poretka. Takvo stanje stvari podržava sistem obrazovanja koji je tako koncipiran da produbljuje razlike među spolova, ostavljajući ženama isključivo ženska zanimanja, onemogućavajući pristup onim profesijama koje čine strukturu vlasti: „obučene da prihvate ženstvenost kao svoju glavnu vrlinu“ žena ne mogu ni predlagati svoj inferiorni društveni položaj.

Umjesto napada na mušku sliku svijeta, feministička kritika je poduzela da ispita prirodu ženskog pogleda na svijet, tragajući za izgubljenim, zaboravljenim ili marginaliziranim iskazima ženskog iskustva. Pažnja se sa androteksta pomjerila na ginotekst, a tradicionalna književna kritika je preobražena u ginokritiku³².

---

³¹ Lešić Z., Osmanagić Kapidžić H., Bakaršić Katnić M., Kulenović T., „Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća“, Str. 428,

³² Termin koji je stvorila Amerikanka Elaine Showalter, autor izvanredno stvorene knjige „Njihova vlastita književnost“, str. 433

4.2.1. Zaključivanje braka

U starom Istanbulu, ali i ruralnim dijelovima Turske žene su se udavale veoma mlade. Tome svjedoči isituacija kada su se mlade žene porodice Abdurahmana Grbavca udavale i prije sticanja punoljetstva. Porodice mladih žena ili muškaraca su tražile najbolju priliku najprije u bližoj okolini, ukoliko ne bi uspjele onda su se raspitivale kod daljnje rodbine.

Par dana nakon "obećanja" u kuću djevojke bi se nosili pokloni, poznatiji kao "zaručnička bohča". U "zaručničkoj bohči" obično bi se nalazili materijal za vjenčanicu, sezonsko voće, cvijeće, lavanda, kolonjska voda i neki skupocjeni šal. Nakon što dođu pokloni od mladoženjine strane, druga strana bi spremila "zaručničku bohču" za mladoženju, tu bi se našli pokloni poput košulje, manžetni, pribora za brijanje, tabakere za duhan i slično. Posao nošenja miraza u kuću mladoženje se nazivao "pohode". Kada bi miraz stigao u mladoženjinu kuću ostavljao bi se u posebnu sobu, a ispred kuće bi se zaklao kurban i meso podijelilo siromašnima.

Prema ženama se u patrijarhalnim, odveć primitivnim sredinama Turske ponašalo kao prema objektu. Ukoliko je muškarac bio dovoljno stabilan, imao određeni imetak i naslijeđe, principijelan, odnosno odgovarao principima te porodice te i sam poticao iz dobre porodice, on je bio prava prilika za djevojku bez obzira da li ga je ona ikad prije vidjela i da li bi njeno srce zaigralo pri pomisli na njega. Naime, porodice mladih žena ili muškaraca su tražile najbolju priliku najprije u bližoj okolini, ukoliko ne bi uspjele onda su se raspitivale kod daljnje rodbine. Rodbina mladoženje koja bi išla vidjeti djevojku nazivali su se potencijalni prosci. "

„Kada bi u neku kuću došli "gledaoci" djevojka bi se pripremila u drugoj sobi. "Gledaoci" bi uz kafu čekali da se djevojka pojavi, a porodice bi se međusobno upoznavale, te pokušavale saznati što više informacija o mladoj ili mladoženji. Nakon što se djevojka spremi poslužila bi kafu i sjela na stolicu postavljenu tačno nasuprot "gledalaca". Ako bi im se djevojka dopala dogovorili bi se za ponovni dolazak i prosidbu. U sljedećim danima prvi korak ka braku bi bio načinjen, dalo bi se "obećanje" i razmijenilo bi se prvo prstenje.“³³

---

³³Erten K., „Najstariji običaji vjenčanja u Istanbulu“, <http://www.trt.net.tr/bosanski/kultura-turizam-i-umjetnost/2013/09/11/najstariji-obicaji-vjencanja-u-istanbulu-23485>, 01.09.2018.

U prošlosti, brak između bliskih srodnika, kao što su rođaci bio je uobičajen u Turskoj. Danas takav oblik sklapanja braka se ne praktikuje s obzirom na uticaj urbanizacije. Pamuk je, kao i veliki broj drugih kulturno historijskih činjenica inkorporisao u ovaj roman prikazujući stvarno stanje stvari nekadašnje Turske te običaje, koji nisu iščezli sa evropizacijom moderne Turske, susrećemo i danas, kao što je udaja/ženidba za bliske rođake ili braću, odnosno sestre svojih supružnika.. Kada govorimo o ovim vrsta zaključivanja braka u Turskoj, možemo reći da postoje dvije vrste: levirat i sororat. Levirat predstavlja predstavljajući bračnu zajednicu, koju sklapa žena sa bratom svog preminulog supruga, sa kojim nije imala poroda. Levirat je bio institucija bračnoga prava, po kojoj se brat mora oženiti udovicom umrloga, ukoliko on nije imao djece, kako bi se zajamčio nastavak njegove loze. Sa druge strane, imamo tzv. Sororat čiji prikaz se vidi u Pamukovom romanu zaključivanjem braka između glavnog lika, Mevluda te Samihe, sestre njegove umrle supruge, Rajihe. Sororat³⁴ predstavlja bračnu zajednicu koja se sklapa između muškarca i sestre njegove umrle žene (ili za vrijeme njenog života).

*„Ovaj pojam prvi put je upotrijebio britanski antropolog James George Frazer na temelju istraživanja života indijanskoga plemena Maricopa u Arizoni i Aboridžina u Australiji. Ustanovio je da sororat i levirat spadaju u preferencijalne sekundarne brakove u primitivnim sredinama.“*³⁵

Premda je u Turskoj taj način sklapanja braka gotovo iščezao, na njega se u tradicionalnim zajednicama još uvijek gleda pozitivno.. Pamuk je u svome romanu u više navrata ukazivao na to kako su se drugi članovi porodice osjećali u vezi sa tim načinom sklapanja braka. Naime, nakon što je Rajiha preminula, Samiha je bila usamljena jer je Ferhat ubijen i prije toga, dok je Mevlud također živio sam. Jedna Mevludova kćerka je bila za to da se oni vjenčaju kao i Vediha, sestra Rajihe i Samihe. Međutim, druga kćerka koja je u Izmir otišla sa svojim suprugom i živjela mnogo savremenijim načinom života nego ostatak njene porodice, nije podržavala da se njena tetka i otac vjenčaju, te je to smatrala izopačenim i čudnim.

Kada je u pitanju vrijeme, odnosno starost koja se u Turskoj nekada i sada smatra/la podobnom za vjenčanje, situacija je mijenjala. Ranije je bilo uobičajeno da se brakovi sklapaju u veoma ranoj dobi i prije nego djevojka završi srednju školu ili odmah po završetku. Svakako od žene se nije očekivalo ni tražilo da bude školovana, tako da nisu pridavali veliku

---

³⁴Soror lat. sestra

³⁵<http://proleksis.lzmk.hr/46463/> 28.08.2018.

pažnju edukovanju mladih žena. Taj problem postoji i danas u primitivnijim područjima države. Danas, po istraživanjima prosjek godina za muškarce kada je u pitanju ženidba iznosi 22, a za žene 20, ove brojke mogu da variraju 5-6 godina.³⁶ U današnjoj Turskoj mladi mnogo više idu u pravcu akademskog obrazovanja nego nekada tako da se i ove granice pomjeraju, međutim postoji određeni pritisak i dan danas da se starije članice porodice udaju prije onih mlađih, kao i to da se udaju u što mlađoj starosnoj dobi. To svakako ovisi od turske regije o kojoj se govori. Od starije djece se očekuje da se vjenčaju prije mlađih o čemu je i Pamuk u svome djelu dao jednu naznaku sa citatom „*Nije običaj da se mlađa sestra udaje prije starije.*“³⁷

Pristanak na vjenčanje ili "söz kesimi" bio je sljedeći korak nakon "zagledanja" i biranja mlade.

Nakon toga slijedi vjenčanje koje ima također veoma specifične korake. Npr. ono što je zanimljivo i što je Pamuk spomenuo u svome romanu prilikom naracije vjenčanja Rajihe i Mevluda jeste darivanje mladenaca. Mladenci se darivaju tako što gosti jedan po jedan dolaze do njih i kače im na svečane odore (trake) poklone uglavnom u zlatu ili novcu (veoma su specifični turski zlatni novčići koji se vezuju za ovo darivanje).

Vjenčanje Rajihe i Mevluda teklo je uobičajenim tijekom kako se to činilo kada muškarac „ukrade“ djevojku. Po islamskim propisima prvobitno su se šerijatski vjenčali jer bez takvog vjenčanja nije dopušten bilo kakav fizički kontakt među mladima, tek poslije bi planirali i održavali svadbu za porodicu, tako je bilo i kod njih. Korak po korak su se opuštali jedno sa drugim i Rajiha je povjerala sve što je imala Mevludu. Zaista mu je vjerovala.

„... *skinula je svoju maramu i pokazala mu svoju lijepu dugu kosu.*“³⁸

Marama su žene mogle skidati samo u prisustvu ženskih osoba, bliskih članova porodice i isključivo u intimnosti i zatvorenom prostoru. Sam čin otkrivanja marama predstavljao je potpuno predavanje. U današnje vrijeme, kako i Pamuk tvrdi u jednom dijelu romana, sve je manje mladih ljudi koji sklapaju šerijatski brak. S jedne strane, zato što ne praktikuju takav način života, a sa druge zato što već čine nešto što je protivno islamskim načelima.

---

³⁶ „Wedding tradition“, <http://www.turkishculture.org/lifestyles/ceremonies/weddings/wedding-traditions-536.htm>, 26.08.2018.

³⁷ Šinasi, „Vjenčanje pjesnika“;

³⁸ Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2015., str.209.

„Pokvareni mladići lijepa lica kao što je tvoje, nakon što se zasite, riješe se djevojke tako što je puste. Poznajem toliko divnih, ali naivnih djevojaka koje su se zbog takvih kao ti ubile ili završile u javnim kućama.“³⁹

Odnos Rajihe i Mevluda za vrijeme njihovog upoznavanja nakon sklapanja šerijatskog braka predstavljao je za oboje novu spoznaju o životu kakav ih čeka. Zapravo, oboje su na taj način ulazili u jedan novi, neistraženi svijet. Rajihina stidljivost i Mevludova neodlučnost postepeno su nestajali budući da su se glavni likovi iz dana u dan upoznavali sve bolje. Pamuk opisujući njihovo vođenje prve ljubavi i prve dosjetke koje su zajedno prolazili u pravcu fizičkog zbližavanja dvoje mladih ljudi koji su odgojeni po islamskim principima i pravilima, želi da pokaže duboki moralni integritet oba lika i njihov odgoj i običaje u kojima su odrastali i živjeli.

U jednom momentu pripovijedačje zapitao čitatelje: *„Šta mislite, šta u vrijeme posta rade na desetine hiljada mladih parova koji su se malo prije Ramazana na brzinu vjenčali i tad prvi put u životu vodili ljubav?“*. Takvim obraćanjem pripovjedač želi da potakne kritičko razmišljanje čitaoca.

4.2.2. Patrijarhat i feminizam u romanu

Nakon što se raspalo Osmansko Carstvo, Ataturk, tvorac moderne Turske, stvorio je jedan novi model i sistem života u Republici Turskoj 1923. godine. Od tog momenta nova vrata su se počela otvarati i za žene, barem u kontekstu sistemskih rješenja koje je nudio noviporedak.

Istinu govoreći, za narod Turske ovo je bio veliki preokret, kako u moralnom, religijskom tako i u svakom drugom smislu. Njihov način života se mijenjao ili su barem vlasti potencirale mijenjanje. U praksi je to izgledalo drugačije. Republika se korak po korak oblikovala u tzv. „feminističku državu“ sa evropskim vrijednostima i standardima čemu svjedoči i veliki broj žena sa kojima se Mevlud susretao na istanbulskim ulicama.

---

³⁹Pamuk O., *„Čudne misli u mojoj glavi“*, Sarajevo 2015., Str. 211.

Abdurahmanove kćerke koje su odgojene na tradicionalnoj ruralnoj sredini postale emancipovane dolaskom u Istanbul. Na primjer, Samiha je prvobitno bila u stanu kod Ferhata jer joj on kao tipični, Turčin, s obzirom na običaje koji su godinama, stoljećima vladali na tom prostoru, nije dozvoljavao da počne raditi, jer mu je bilo neugodno budući da je „ukrao“ sa sela i osjećao je potrebu da on pridonosi njihovoj zajednici, a i zato što to naprosto nije bio uobičajen način života. Samiha je družeći se sa komšijama, počela da radi kao čistačica. Dakle, korak po korak žene su počele da stiču vlastita finansijska sredstva, osamostaljuju se i postaju finansijski nezavisne. Nesporna je činjenica da su bila potrebna desetljeća kako bi Ataturov ideal žene sproveo u djelo, obzirom na realnu situaciju u kakvoj se tadašnja Turska nalazila i način života koji je „usađen“ u turskom narodu.

Položaj turske žene, njen status ne u teorijskom smislu, onakvom kakav je Ataturok želio da, već u praktičnom, u turskoj kući u Izmiru i Istanbulu, je podijeljen na one žene koje praktikuju konzervativna i patrijarhalna načela, ponašaju se u skladu sa njima te one žene koje zagovaraju sve slobode kakve imaju i muškarci u moderno tursko doba. Naime, ženama su godinama uskraćivana prava, počev od prava glasa, prava na obrazovanje, na učešće u javnom životu i slično na što su muškarci imali pravo stoljećima unazad. To je svakako historijska patrijarhalna baština koja potiče još od plemenskih zajednica. Muškarac je bio taj koji je odlazio u lov, žena je bila ta koja je čekala da se hrana donese kako bi nahranila svoje potomke. Druga kategorija žena dakle pripada demokratski osviještenim, feministički orijentisanim ženama koje se bore za svoje mjesto u društvu.

Nakon što je 1923. osnovana Turska Republika te se zvanično 1926. godine Šerijat kao državni zakon ukinuo, zamijenjen je sa građanskim zakonima koji su omogućavali ženi mnogo više prava i mogućnosti nego prije. Sa Ataturovim reformama u kojima je središte pozornosti, između ostalog, bio položaj žene i njen status u društvu, došlo je do velikih promjena za žene Turske. Postavlja se pitanje da li se radi o samo teoretskim promjenama ili su one zaista zaživjele u praksi? I dan danas veliki dio Turske ne prihvata neke promjene koje je sa sobom donijela moderna Turska.

Pokrivanje žene

Kako bi se mogao shvatiti način odijevanja u islamu, što je vrlo karakteristično za žene koje se spominju u ovom romanu kao i za period u kojem se odvija radnja romana „*Čudne misli u mojoj glavi*“, moramo poznavati kulturu, vjeru te društvene norme koje sa sobom donosi. Specifičan način odijevanja muslimanke u kojem žene pokrivaju većinu tijela i glavu, karakterističan je za zemlje gdje preovladava islamska vjera. Budući da je na teritoriji turske države stotinama godina vladalo Osmansko Carstvo gdje se kao državna religija označavao islam gdje je glavni zakon bio šerijat, jasno je da su sve žene na kojem su Osmanlije vladale morale biti pokrivena jer je islam tako nalagao. Tako i pripovjedaču par situacija navodi kako su žene bile pokrivena. Naročito to se može zaključiti kada su bile u pitanju žene iz ruralnih područja. Istanbul je već u periodu kada Pamuk piše, polako počinjao da odiše zapadnom urbanošću noseći sa sobom neka nova pravila i standarde koje je postavljao ostalom dijelu savremene Ataturkove Turske.

„*U našem selu djevojke se pokriju čim završe osnovnu školu*“, u jednom dijelu romana rekao je Mevlud iz čega čitaoc jasno može doći do zaključka kakav je i način razmišljanja bio jednog prosječnog turskog državljanina koji potiče iz provincije. Još djevojčice su bile obavezne čim dođu u period kada se po prirodi stvari počinju razvijati u mlade djevojke, da se pokriju.

4.2.3. Žene u gradskim područjima

Nova vlada radikalno je mijenjala zakone, podržavala žene da se involviraju u različitim životnim aspektima, da budu dio političke procedure, postanu piloti u avionima pa čak u mnogim slučajevima i prije ostalih evropskih država.

„*Žene koje su smatrale da se zbog vjerskih uvjerenja trebaju skromno odijevati i pokrivati svoje glave, te žene koje su se umjesto da sjede za stolom i objeduju, držale tradicionalnih običaja druženja i sjedenja na carinskim jastucima jedući sa sinija, nisu mogle postati*

članicama ovog republikanskog sestrinstva. One su naizmjenično prozivane necivilizovanim primitivkama ili romaticizirane kao 'otmjene' seljanke.“⁴⁰

*„Savremenost, po definiciji Turske države, uključivala je brak i potomstvo kao narodnu obavezu svake žene.“*⁴¹

Uprkos svemu navedenom, državne reforme su zapravo predstavljale viziju karizmatičnog vođe Mustafe Kemala Atatürka, osnivača Republike Turske kojeg su poslije prozvali „ocem svih Turaka“. Postojala je ipak velika razlika između tog ideala žene koji je bio predviđen Atatürkovim modelom i realne situacije. Tipičan primjer jeste način ophođenja prema ženama u Pamukovom romanu gdje on na doista originalan način prikazuje stvarnu situaciju u turskom društvu. Samo davdeset posto žena živjelo je zapravo u gradu, a jasno je da različit način života u ruralnom i gradskom području. Ovaj podatak jasno stavlja do znanja kakva je situacija bila u kontekstu žena. Dakle, praksa je bila dosta drugačija čak iako je vlada napravila program putem kojeg je slala učitelje u različite ruralne sredine u cilju obrazovanja. Žena kakvu je promovirala zvanična ideologija Republike Turske predstavljala je ženu građanku, urbanu, socijalno progresivnu osobu, ali s druge strane i ženu koja neće prkositi u porodici, koja će biti poslušna i posvećena svojoj kući. Dakle, feminizam koji je zastupala ideologija Republike nije podrazumijevao ono što se dešavalo iza zatvorenih kućnih vrata. Standardi zdravlja i ljepote bili su europeizirani, ali to nije bila posljedica političke vlasti već ekonomskog rasta i razvoja Turske. U tome svemu, žena Republike Turske predstavljala je njen simbol.

„Sekularni društveni kod je 1926. godine zamijenio Islamski zakon, dajući ženama jednaka prava. Vjerska i poligamijska vjenčanja više nisu bila validna/priznata, a ženama je dozvoljeno pokretanje razvoda. Pored toga, novi zakon također omogućava ženama jednaka prava u nasljeđivanju svojine. Međutim, imao je i svoje mane. Dok je Islamski (zakon) propisvao iznosovca koji će pripadati ženi po braku i razvodu, Evropski zakon nije sadržavao slična zajamčenja.

---

⁴⁰„State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman“, Jenny B. WhiteSource: NWSA Journal, Vol. 15, No. 3, Gender and Modernism between the Wars, 1918-1939(Autumn, 2003), pp. 145-159, Published by: „The Johns Hopkins University Press“ Str.146

⁴¹ Ibid.

*Po Islamskom zakonu, ovo bogatstvo pripada ženi, a ne njenom suprugu i rođacima. Samim tim zakon je služio kao jedan vid ženinog bogatstva i osiguranja u slučaju udovištva, napuštanja ili razvoda. Štoviše, prema građanskom pravu, muškarci su i dalje predstavljali glavu domaćinstva, a ženama je bila potrebna njihova dozvola za putovanja i rad van kuće, kao što je bio slučaj u mnogim evropskim državama u to vrijeme. Ovi zakoni su poništeni tek 1990tih godina.*⁴²

Na primjer, pokrivanje žena što je predviđeno kao obaveza za ženu koja praktikuje islamsku vjeru, bio je normalan način života u Osmanskom Carstvu budući da je šerijatsko pravo bilo glavno. One su kasnije okarakterisane kao „folklorni aspekt originalne turske civilizacije“. U suštini, mnogo vremena je trebalo da se Ataturkove reforme usvoje i dođu do ruralnih područja. Čak i danas u nekim predjelima Turske, ljudi žive po principima i tradiciji koja potiče iz perioda vladavine Osmanskog Carstva. Ipak, prilike i snaga koja je omogućena ženama bile su direktan rezultat Ataturkovih reformi i to se ne bi trebalo umanjivati ni u kom slučaju.

4.3. Historijski kontekst

Reforme u Turskoj početkom dvadesetog stoljeća je jedna od najdramatčnijih kulturalnih i socijalnih promjena u islamskoj historiji. U nekoliko kratkih godina, Osmansko Carstvo je oboreno iznutra, lišeno svoje islamske historije, i razvijeno u novu sekularnu nacionalnu državu. U centru svega toga je Mustafa Kemal, poznatiji kao Ataturk. U njegovoj vladavini od 1920-tih do 1930-tih, moderna sekularna Turska je rođena, a islam je dobio sporednu ulogu u turskom društvu.

Praktično preko noći ukinut je šerijat. Ohrabrivana je emancipacija žena, a 1934. godine im je dato pravo ne samo da glasaju na parlamentarnim izborima već i da budu izabrane. Ukinuta je poligamija, a brak je postao građanska institucija. Još jedna jako bitna reforma ticala se uvođenja prezimena, odnosno obaveznih porodičnih imena 1934. godine, i to sve po evropskoj formuli; skupština je Mustafi Kemalu dala prezime Ataturk.

---

⁴² „State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman“, Jenny B. White Source: NWSA Journal, Vol. 15, No. 3, Gender and Modernism between the Wars, 1918-1939 (Autumn, 2003), pp. 145-159, Published by: „The Johns Hopkins University Press“, str. 156.

Turska historija, kao i turski narod, veoma je kompleksna i zahtijeva posebnu pažnju budući da danas, gotovo 100 godina od raspada Osmanskog Carstva, predsjednik Turske pokušava da vrati Tursku državu pod okrilje nekadašnje religije kao državne sa mnogo elemenata koji su je činili takvom kakva je bila. Predmet našeg raspravljanja svakako nije tad period, ali u velikome ostavio je ogroman uticaj na život, kulturu i svaki mogući aspekt turskog života koji se osjeti i do dan danas.

Politička previranja u Turskoj Pamuk je prikazao i u svom romanu *Čudne misli u mojoj glavi* gdje prikazujući brda Kultepe i Dutepe kao dva suprotna politička pravca, komunistički i nacionalni.

„Mevlud je, držeći kantu, pokušavao predvidjeti sadržaj natpisa na zidu. Parola NEKA BOG ČUVA TURKE Mevludu se najviše sviđala i odmah ju je zapamtio. Vidio ju je ispisanu na mnogim mjestima u gradu. Sviđala mu se zato što ga je podsjećala na ono što su učili na časovima historije i jer je i on sam bio pripadnik velike svjetske porodice Turaka te zato što je bila dobronamjerna. Međutim, druge parole su imale prizvuk prijatnije. Dok je Korkut ispisivao DUTTEPE ĆE POSTATI GROB ZA KOMUNISTE, Mevlud je slutio da se tu misli na Ferhata i njegove drugove, ali se nadao da su te riječi puko razmetanje.“⁴³

„Postojalo je nešto vještačko u pretjeranom iskazivanju političkih stavova“ – mislio je Mevlud dok je između ova dva brda bujao rat. Možemo reći da dijelimo mišljenje sa glavnim junakom ove priče ili priča, tako je i danas. Kako u životu, tako i u politici, kada imaš toliko potrebu iskazivati se, svoje osobine, stavove ili izricati više puta političke parole kako bi nekoga natjerao da shvati, to mora biti izvještačeno, nametnuti i neiskreno. Tako je mislio i Mevlud. Politička bujanja, rat između ova dva brda prešao i je na školstvo, pa se u Ataturkovo gimnaziji jasno mogao vidjeti upliv politike. Pamuk je na veoma jednostavan način prikazao razvoj ratnih dešavanja na malom i velikom planu. I svaki rat takav biva i svaki uđe u sve pore društva.

„Prije dva mjeseca omrznuti nastavnik fizike Fehmi, uprkos Mevludovim sažaljivim i ljutitim pogledima, ismijavao je jednog učenika iz Diyarbekira oponašajući njegov neobično iskvaren turski. Nakon što su neki učenici, tražeći da se izvine tom učeniku u razredu stvorili nered, a

---

⁴³Pamuk O. „*Čudne misli u mojoj glavi*“, str.127.

kasnije, po uzoru na dešavanja na univerezitetima bojkotirali nastavu, Kostur i direktor pozvali su policiju u školu.“⁴⁴

Nastojeći da otjeraju Kurde, policija je kako Ferhat navodi više pomagala njima i ni u šta se nije miješala. „Između redova“ rečeno, Pamuk želi reći da je država podržavala takav odnos prema Kurdima. Velika mučenja su doživljavana, ali obzirom da je u ovom radu fokus na feminističkom pristupu, zaustavit ćemo se sa analizom kurdsog položaja u Turskoj.

---

⁴⁴Pamuk O., „Čudne misli u mojoj glavi“, Sarajevo 2005., Str. 132.

„Čovjek u gradskoj gužvi može biti sam, ali ono što grad čini gradom jeste mogućnost da čovjek svoje čudne misli sakrije u mnoštvu.“

5. Zaključak

Tema ovog stručnog rada bila je feminističko-rodna obrada romana *Čudne misli u mojoj glavi*. U stručnom radu u prvom dijelu, izvršena je feminističko-rodna analiza likova u romanu te njihovi odnosi.

Feministička teorija je najdublje povezana s političkim potrebama i iskustvom više od polovine onih koji se stvarno bave izučavanjem književnosti. Ona je ostvarila vezu između akademskog svijeta i društva, kao između problema identiteta i političke organizacije društva što je inače sve teže postići u jednom sve konzervativnijem dobu. Upravo se to može vidjeti kroz Pamukovo stvaralaštvo.

Ovo djelo predstavlja jedan od onih društvenih romana kojima savršeno polazi za rukom da unutar opće poznatih historijskih obilježja jedne države i njene borbe sa različitim ideologijama, prikaže i zadrži karakteristike privatnog, patrijarhalnog života.

Sponu između ruralnog i urbanističkog života predstavlja Mevlud Karataš. Kada je u pitanju feminizam, postoje različita mišljenja i pravci koji o njemu govore. Sa jedne strane postoje žene koje pišu sa većom ili manjom dozom feminizma uključenog u njihov rad i djelovanje, a s druge strane postoje i pisci koji u svoje stvaralaštvo inkorporišu elemente feminizma. Potrebno je praviti razliku između tzv. „ženskog“ i „muškog“ pisanja o pitanjima žena i njihovog položaja u društvu. Pamuk na jedinstven način pokazuje da razumije ženinu svijest, ali istovremeno unosi vrlo često i elemente androteksta, tako da kombinacija ginoteksta i androteksta stvaraju mogućnosti za bolje shvatanje turskog realizma.

Kroz svakodnevne situacije, pripovjedač je ukazivao na površnost u posmatranju ličnosti žene, počev od naglašavanja fizičkog izgleda, preko isticanja muške nadmoći u vršenju poslova do prava koja su ženama bila uskraćivana. Tradicija je ženu stavljala u mnogo nepovoljniji položaj od onog koji bi trebao biti prema pozitivnim zakonima. Međutim, kako nekada, tako i sada, tradicija je nešto što nadilazi svaki zakon. Radi se o historijski patrijarhalnoj baštini koja potiče još od plemenskih zajednica. Danas, u turskom društvu postoji i druga kategorija žena koje pripadaju demokratski osviještenim, feministički orijentisanim ženama koje se bore za svoje mjesto u društvu.

Sa druge strane, analiza sa feminističko-rodno aspekta je izvršena i u odnosu na žene koje se javljaju u romanu kao predstavnice nove evropeizirane Turske. Radi se o posljedici kreiranja tzv. „feminističke države“ sa evropskim vrijednostima i standardima. Tako je šerijatski brak zamijenjen građanskim, marame koje su bile obavezne žene su prestale da nose, akademski svijet je otvoren i za njih te je veliki broj žena počeo da se bavi zanimanjima koja nisu bila uobičajena za njih.

Potrebno je istaći da je veliki značaj koji književna djela stvaraju o ženi, s pravom ih smatrajući uticajnim proizvođačima predrasuda koje muškarci imaju prema ženama, ali i žene o sebi. Ekonomska moć je također jedan od važnih faktora i može se reći da se radi o instrumentu stvaranja patrijarhalnog poretka. Takvo stanje stvari podržava sistem obrazovanja koji je tako koncipiran da produbljuje razlike među spolova, ostavljajući ženama isključivo ženska zanimanja. Smatra se da je diskriminacija prema ženama, rodna i feministička, jasno inkorporisana u sve aspekte života, ne samo u turskom društvu već i šire.

Feministička kritika, pa i književnost generalno, svojim instrumentima treba da utiče na izmjenu vrijednosnih društvenih postavki jer ona, ne samo da predstavlja sliku života, već i instrument za promjenu društvene svijesti o pitanju položaja žene u društvu.

6. Literatura:

1. B. Jenny „*State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman*“, WhiteSource: NWSA Journal, Vol. 15, No. 3, Gender and Modernism between the Wars, 1918-1939(Autumn, 2003), pp. 145-159, Published by: „The Johns Hopkins University Press“
2. Čaušević E., Ušumović N., „*Turska književnost u hrvatskim prijevodima (1990. – 2013.)*“
3. Erten K., „*Najstariji običaji vjenčanja u Istanbulu*“, <http://www.trt.net.tr/bosanski/kultura-turizam-i-umjetnost/2013/09/11/najstariji-obicaji-vjencanja-u-istanbulu-23485> , 01.09.2018.
4. Kutlar A., i Erselan F., „*Domestic violence against women: a field study in Turkey*“, chrome-extension://oemmnadbldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.researchgate.net/profile/Aziz_Kutlar/publication/229399830_Domestic_violence_against_women_A_field_study_in_Turkey/links/59de40d9458515376b29d2cb/Domestic-violence-against-women-A-field-study-in-Turkey.pdf?origin=publication_detail ,01.09.2018.
5. Lešić Z., Osmanagić Kapidžić H., Bakaršić Katnić M., Kulenović T., „*Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*“,Sarajevo Publishing, Sarajevo 2006.
6. Moi T., „*Seksualna/tekstualna politika – feministička književna teorija*“, Zagreb 2007.
7. Pamuk O. „*Čudne misli u mojoj glavi*“, Sarajevo, Buybook, 2015.
8. Yildiz I. „*VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY: BELIEFS AND TRADITIONS*“, chrome-extension://oemmnadbldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.religlaw.org/content/burb/files/Yildiz%20presentation.pdf , 01.09.2018. ,
9. <http://proleksis.lzmk.hr/46463/> 28.08.2018.